

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

No. 57
december 2008
ISSN: 0927-6688

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Frans Bonnes, Henk Hanselman en Arnold Pluimers
Tekstcorrectie: Antoon Driessen en Nic Adema
Vormgeving: Henk Hanselman en Benny Lammers
Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Bij de afbeelding op de voorkant:

De voorgevel van de vroegere Technische School Dr. Ariëns aan de Rode van Heeckerenstraat 2, anno 1960.
Over de architectuur en de bouw ervan leest u meer in het artikel van Henk Hanselman.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud nummer 57

Frits van Lochem Voorwoord	2
Wim Scholtz Sterren stralen in Vragender	3
Theo Withag Een geheimzinnige begraafplaats	8
Henk Hanselman De wederopbouwarchitectuur van de Dr. Ariënschool te Lichtenvoorde	11
Henk Krosenbrink Den duvel in de knippe	24
Gerard Willemsen, inleiding Frans Bonnes Vanuit het midden	26
Frans Bonnes Fluitjesholt.....'n vervolg	32
Wil Sterenborg De verbondenheid van Lichtenvoorde met Groenlo	35
Gerhard Eppingbroek Bewoners van Huize Silva aan de Raadhuisstraat	37
Arnold Pluimers Bentheimer putten, te laat als monumenten gewaardeerd	43
Theo Withag Excursie naar AVOG's Crash Museum in Lieveelde	45
Theo withag VOL verzorgt lezing voor de KBO, afdeling Lichtenvoorde	49
Gerhard Eppingbroek Ons zoekplaatje	50

Voorwoord

Door Frits van Lochem, redactiecoördinator

Met genoegen bieden wij u onze tweede periodiek van 2008, de Lichte voorde nr. 57, aan. Ons bereikten diverse complimenten over periodiek nr. 56 die in april jl. is verschenen.

Wij zijn natuurlijk erg verheugd over de positieve reacties, immers daaruit blijkt dat onze inspanningen worden gewaardeerd en dat geeft weer energie voor een volgend nummer.

Hartelijk dank daarvoor! Schroom echter ook niet om te reageren als u kritische opmerkingen wilt maken. Ook die kunnen van waarde zijn voor de redactie.

Verder wil ik even vermelden dat Nic Adema in een volgend nummer nog een moment ingaat op diverse vragen en reacties die naar aanleiding van zijn artikel Den geest van Hunink-Jans in periodiek nr. 54 zijn binnengekomen. Naar verwachting zal dit in het voorjaarsnummer van 2009 worden opgenomen.

Wij hopen u met deze nieuwe periodiek weer een variatie van uiteenlopende onderwerpen onder uw aandacht te brengen.

Veel leesplezier toegewenst !

N.B. Cadeautip voor kerst:

Geef een periodiek cadeau of zelfs een jaarlidmaatschap van onze vereniging.

Sterren stralen in Vragender

Door Wim Scholtz

In Vragender stralen sterren soms op onverwachte plekken. Dat doen ze al heel lang en ze doen het ook niet zomaar. Aangezien ze ook niet bepaald opvallen, is het dus even zoeken...

Bij Kroezen bijvoorbeeld lopen ze er niet mee te koop. De boerderij ligt wat verscholen achter een bosje en de ster zit verwerkt in het geveltopteken, dat van de weg (de Kapelweg) is afgewend. Tegenwoordig zit hij ook op een schuur. Het is een ster met zes 'stralen'; we noemen het dan ook een zesster. Bulteman heeft net zo'n ster in een geveltopteken. Deze is weliswaar gericht op de Lankveldweg, maar vanaf zo'n grote afstand, dat je wel heel goed moet kijken om te zien wat het voorstelt. Vragender kende nog een gevelteken met een ster, van een wat andere vorm, maar dat is ruim dertig jaar geleden vervangen door een ander teken. Dat was bij Klein Tank aan de Winterswijkseweg.

Helemaal van de weg af gekeerd zijn de zessterren bij Rentink aan de Pastoor Scheepersstraat. Ze hebben er een prachtige neo-classicistische "bovvendeure" (voor deur), met tempelmotieven: druppelversiering en cannelures op de als pilasters uitgevoerde stijlen van het kozijn. Midden op deze stijlen bevinden zich de zessterren.

Keitjesvloeren

Sterren vormen ook het hoofdmotief van een drietal aan elkaar verwante keitjesvloeren. Dat is bijzonder, want vloeren gelegd van natuursteentjes bestaan bijna niet meer in Nederland. Dat er nog drie zijn met nagenoeg hetzelfde motief, mag dan ook een klein wonder heten. Het is onnodig te zeggen dat keitjesvloeren niet opvallen, maar ook dat ze heel gemakkelijk verdwijnen en worden vervangen door praktischer, moderne vloeren. Het is ook niet goed mogelijk zo'n vloer te verhuizen. Dat is een enorm tijdrovend karwei en het is ook haast ondoenlijk de oorspronkelijke patronen opnieuw te leggen, ook al omdat de steentjes, die in leem zijn gelegd, door het gebruik zijn afgesleten.

Toch is dit gebeurd met de vloer van Klein Tank aan de Winterswijkseweg. In 1956 werd de vloer opgebroken en verkocht aan de Lebbenbrugge, de museumboerderij bij Borculo. Meester G.A. van der Lugt, toentertijd bestuurslid van de Lebbenbrugge, doet er in Archief van dat jaar verslag van in dialoogvorm. Aan een vriend laat hij foto's zien:

"Wat zeg ie daarvan!! Is dat wat of is dat neet wat!! "

"Verduld, da's mooi! Hoo kom iej daorbij?"

"Da's van 'n kökkenvloer oet Vraagender en dee hew' anekof veur de Lebbenbrugge. De steentjes bunt der al. Netjes sorteerd. De messelders kunt 'm der zo inleggen."

"Is den boer neet good wies? Ik wol 'm nooit vekof hebben."

"Ik ook neet", zeg ik "maor hoo bunt de jongeleu rechtevoort. 't Olde is eur niks meer weerd. 't Is maor good dat de Heuvelstichting der anders aover dech. Ze hebt al zoo völle vertestewierd of kapot laoten gaon."

"Daor koj' wal gelieke an hebben."

Gelijk of niet, in de Lebbenbrugge ligt de vloer nog steeds, heel getrouw aan de oorspronkelijke situatie. Alleen als je hem nauwgezet vergelijkt met nog bestaande originele vloeren, valt het verschil in slijtage op.

Motieven

De vloer van Klein Tank (nu dus in de Lebbenbrugge) heeft als hoofdmotief dezelfde zesster als de geveltekens van Kroezen en Bulteman en de voor deur van Rentink. De ster is in een donkerder soort steentjes uitgevoerd, evenals de ring er omheen, met daarin weer twaalf lichtgekleurde cirkels. In de periferie zijn ook nog enkele kleinere zessterren te ontdekken.

Precies dezelfde motieven vinden we terug bij boerderij Bent aan de Meekesweg. Het ligt daarom voor de hand te veronderstellen, dat de maker dezelfde is. De vloer van Bent is zo te zien nog in originele staat. Dat zou betekenen, dat hij net zo oud is als de boerderij, die stamt van 1872. Dat komt aardig overeen met de leeftijd van andere keitjesvloeren die gedateerd zijn: Lukeman, Meddo (1877) en Steggerhuusken, Het Woold (1875). Origineel bij Bent zijn ook de tegels bij de haard (sier- en bloempottegels), “wand” aan de binnenzijde van de “bozem” en de houten lambrisering, compleet met bedsteden, “brandhook” en “glazen kăsteken”. De boerderij staat al enkele jaren leeg en wacht op aanpassing voor toekomstige nieuwe bewoning. De vraag is nu, of de originele aankleding van de “kôkkene” hierbij gespaard kan blijven. Bijkomend probleem is de extreem lage ligging van de boerderij, die voor veel vocht in huis zorgt.

Zo mogelijk nog origineler, want compleet ingericht, is de “kôkkene” van Lukeman in Meddo. Daar is heel veel interessants te zien, maar we beperken ons hier tot de vloer. Het betreft de derde verwante keitjesvloer, nu met een iets ingewikkelder patroon. De kern wordt hier niet gevormd door een zesster, maar door een zevenster. We onderscheiden voorts zandlopers, bijenkorven, een kruisje en een anker. En het jaartal, zoals reeds vermeld: 1877.

Symboliek

Wat verklaart de opvallende verschijning van zessterren in Vragender?

Een eerste verklaring, die wel erg voor de hand ligt, is dat het een van de simpelste figuren is die je kunt maken met een passer. De scholier die wat experimenteert met zijn eerste passer heeft er zo eentje gemaakt. Er is echter meer. De keitjesvloer van Lukeman zit boordevol symboliek. We ontmoeten er de vergankelijkheid (zandloper), nijverheid (bijenkorf), het geloof (kruis), de hoop (anker). Uitgaande van de bekende geloof- hoop- en liefde symboliek ontbreekt hier het hart. Maar dat zou heel goed vervangen kunnen zijn door de ster, die hier het middelpunt vormt. De ster als Christus-symbool kan immers ook heel goed staan voor liefde. In gebeden, litanieën en ook in de bijbel komen we herhaaldelijk Christus tegen als lichtbrenger, zon of ster. We geven enkele voorbeelden.

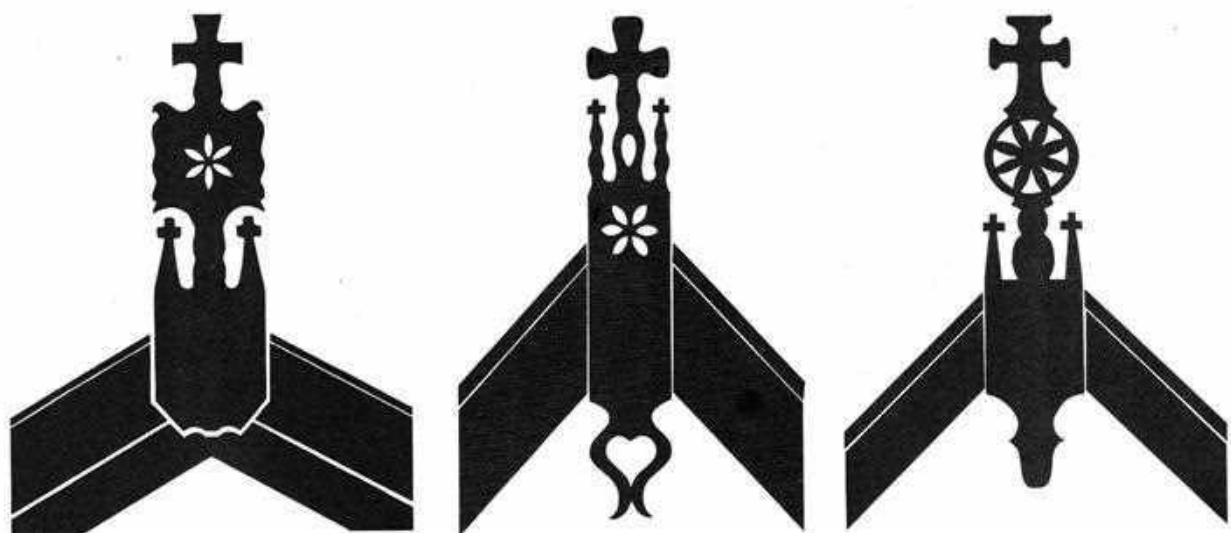
De profeet Malachias voorspelde de verlosser als *Zon der gerechtigheid*, die zou opgaan voor de godvrezenden (Maleachi 4,3). Simeon noemt hem het *Licht tot verlichting der heidenen* (Lucas 2,33). Christus zelf zegt: “Ik ben het licht der wereld; wie Mij volgt, zal nimmer in de duisternis wandelen, maar zal het licht des levens hebben.” (Johannes 8,12)

Christus heet ook *de blinkende morgenster* (Openbaring 22,16). In de liturgie van de advent heet het: “*O Morgenster, glans van het eeuwige licht en zon der gerechtigheid, kom en verlicht hen, die zitten in de duisternissen en de schaduwen van de dood*”. En bij de paaskaarswijding heet Christus *Lucifer, de Morgenster*.

In de Lichte voorde van november 2007 lieten we zien, dat in Vragender en omgeving maar liefst 26 geveloptekens bekend zijn die Christus aan het kruis voorstellen. Dat was middels verschillende symbolen; in drie gevallen was dit dus een ster.

Kortom: in Vragender is de zesster zonder meer een verbeelding van Jezus Christus. Christus is aanwezig op de nok van het huis, links en rechts bij de ingangdeur, of midden in de keuken. En wie kunnen de cirkels in de keitjesvloeren rondom de ster anders voorstellen dan de twaalf apostelen?

Met de ster in of op het huis drukken de bewoners, voor iedereen zichtbaar, hun godsvertrouwen uit

Geveloptekens, voorstellende Jezus aan het kruis met daaronder de kruisen van de beide moordenaars. V.l.n.r. Bulteman, Lankveldweg 2, Kroezen, Kapelweg 8 en Klein Tank, Winterswijkseweg 66. Het hart onderaan bij Kroezen is een extra Christus-symbool. Klein Tank heeft geen zes- maar een achtster. Tekeningen Martin Lurvink.

*Zesster op een deurkozijn bij Rentink.
Foto auteur.*

Bent, Meekesweg 4. Zesster. Foto auteur.

*Klein Tank, Winterswijkseweg.
Foto: Rijksmuseum v.
Volkenkunde Het Nederlands
Openluchtmuseum, Arnhem.*

*Luikenhuis, Meddo. Zevenster.
Foto auteur.*

Bent staat al geruime tijd leeg. De eigenaar, G.J.W. Simmelink, woont in aangrenzende nieuwbouw. Zijn zoon, die elders woont, wil graag de oude, voormalige boerderij als woonhuis benutten. Daartoe is contact opgenomen met onder andere gemeente en provincie. Inmiddels is de procedure gestart om de boerderij op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Zoals het er nu naar uitzien zal de boerderij worden gerenoveerd. Dat betekent dat de deel en bovenverdieping zullen worden verbouwd tot woonruimte en de antieke keuken – met de keitjesvloer! – zal worden behouden en gebruikt als “mooie kamer”. Als het allemaal lukt: een fantastische ontwikkeling!

Literatuur:

Henk Krosenbrink, Keitjes mozaïek bij “Lukeman” in Meddo. In: Graafschapbode 10-07-1963.

(Herdruk in: Meer over Meddo nr.16, p. 36-39.)

G.A. van der Lugt, Pompeji in den Achterhoek. In: Archief 1956, p. 241-42.

J.J.M. Timmers, Christelijke Symboliek en Iconografie. Haarlem 1978-3.

Langs weg & rail

Onlangs verscheen ‘Langs weg & rail’, het nieuwe boek van Arjan Ligtenbarg. Voorzien van meer dan 500 illustraties, waarvan vele in kleur, doet het verslag van meer dan een eeuw bus- en tramverkeer in de Achterhoek. Uiteraard neemt hierbij Lichtenvoorde een belangrijke plaats in. De beide tramlijnen naar Bocholt en Zeddam en alle busverbindingen, van de firma Kaak in de jaren twintig tot en met de buurtbus, worden beschreven. En natuurlijk zijn er de plaatjes van de Oude Tram en de monumentale remise van de GWSM aan de Varsseveldseweg. ‘Langs weg & rail’ is een uitgave van vereniging Het Museum in Winterswijk en voor € 28,50 te koop bij de Achterhoekse boekwinkels.

Een geheimzinnige begraafplaats

Door Theo Withag

Op de laatst uitgegeven plattegrond van de gemeente Oost Gelre is de ligging van een joodse begraafplaats afgedrukt. Die zou volgens de kaart in een stukje bos aan de Kerkdijk in Vragender te vinden moeten zijn. Bij nadering van dat bos wijst echter niets op het bestaan van een joodse begraafplaats en slaat de twijfel toe. Na enig zoeken ontdekt men echter in dat bos een met gras begroeid karrenspoor dat vanaf de Kerkdijk leidt naar een met prikkeldraad en betonnen paaltjes afgerasterd terreintje. Bij dit terreintje treft men niets aan dat duidt op een begraafplaats: geen toegangspoort of bord, zelfs zichtbare grafzerken of geordende paadjes ontbreken. Men kijkt slechts uit over een woest stukje terrein met laag struikgewas dat hier en daar wordt afgewisseld met hoog opschietend gras. Hier liggen toch geen mensen begraven?

Wel of geen begraafplaats? Navraag bij het Joods Historisch Museum in Amsterdam leert ons het volgende:

“In de tweede helft van de zeventiende eeuw vestigden de eerste joden zich blijvend in Groenlo. Tussen 1674 en 1895 pachtten zij de Stedelijke Bank van Lening. Van een georganiseerde joodse gemeente was pas vanaf het einde van de achttiende eeuw sprake. Aanvankelijk werden de synagogediensten in een gehuurd huis gehouden. Mede door een ruime donatie van koning Lodewijk Napoleon was het mogelijk een synagoge te bouwen aan de Noteboomstraat in Groenlo. Bij ressortale herindeling van 1814 kreeg Groenlo, met inbegrip van Lichtenvoorde, de status van ringsynagoge. In 1822 werd een nieuwe synagoge aan de Schoolstraat in Groenlo ingewijd. De joodse gemeente van Groenlo had de beschikking over twee begraafplaatsen: de ene lag buiten het dorp Lichtenvoorde en was tot 1909 in gebruik, de andere lag in een park aan de Kanonswal in Groenlo. De joodse gemeenschap van Lichtenvoorde, waarvan al in 1740 melding wordt gemaakt, was te klein om synagogediensten en onderwijs te organiseren. Men was voor deze voorzieningen afhankelijk van Groenlo. Wel was er een joodse begraafplaats aan de Kerkdijk in het gehucht Vragender, die aanvankelijk ook in gebruik was bij de joodse inwoners van Groenlo. De laatste joden van Lichtenvoorde zijn in de oorlog weggevoerd en omgebracht. De plaatselijke gemeente onderhoudt de begraafplaats”.

Dus moeten er wel terdege mensen begraven zijn op de joodse begraafplaats aan de Kerkdijk. Wie zijn er begraven? Omdat de joodse begraafplaats er niet als zodanig uitziet, gaat het gerucht dat er wel nooit iemand begraven zal zijn. Dat gerucht is dus niet juist. Zouden de graven dan misschien geruimd kunnen zijn? En wie zijn er eigenlijk begraven?

De heer Gans van het Nederlands-Israëlitisch

Dit bospaadje is de toegangsweg naar de joodse begraafplaats. De foto's zijn van de auteur.

Kerkgenootschap (N.I.K), dat de begraafplaats (sectie T 124, 10 are en 30 c. are) in 1968 van de gemeente Lichtenvoorde in eigendom heeft overgenomen, blijft daarover vaag. Hij wil wel het volgende kwijt:

“Wat ik u kan melden is, dat er in ieder geval geen graven zijn geruimd. Graven op joodse begraafplaatsen worden nimmer geruimd. Wat betreft de grafstenen is het zo dat er wel meer begraafplaatsen zijn waar geen stenen meer staan. Het kan zijn dat het houten zerken waren, die inmiddels zijn vergaan. Ook kwam het regelmatig voor dat ze zijn ontvreemd, voor bijvoorbeeld funderingen enz. Of gewoon dat ze in de afgelopen eeuwen zijn gebroken of vergaan. Publicatie van de gegevens van begraven personen is niet toegestaan”.

Hoe het ook zij, veel joden zullen er in ieder geval niet begraven zijn, want het aantal joden in Lichtenvoorde is altijd zeer laag geweest.

In 1809: 11 joden

In 1830: 6 joden

In 1849: 3 joden

In 1850: 7 joden

In 1860: 5 joden

Een bekende joodse familie in

Lichtenvoorde was de familie Ten Bosch.

Onderhoud begraafplaats

Dat de begraafplaats, gemeten naar de huidige maatstaven, nogal verwaarloosd oogt, is geen kwestie van onachtzaamheid.

De gemeente Oost

Gelre, die inderdaad verantwoordelijk is voor het onderhoud, voert dat twee keer per jaar uit onder toezicht van het N.I.K. Dat kerkgenootschap wil het blijkbaar zo als het er nu bij ligt. Dat vindt ook, dat een begraafplaats geen plek is voor toerisme en recreatie. Het schrijft daarover het volgende:

“De laatste jaren is er een opvallende toename waar te nemen van het zgn. begraafplaatstoerisme, vaak in groepsverband. Waar dit joodse begraafplaatsen betreft, komt dit in veel gevallen niet overeen met de gestelde voorschriften en gebruiken... Recreatief bezoek wordt als ongepast beschouwd aan een plek, welke als eeuwige rustplaats dient voor diegenen die er begraven liggen en die slechts hen toekomt”.

Hoe zag de begraafplaats er vroeger uit?

Men mag aannemen dat de begraafplaats er vroeger wel herkenbaar bij gelegen heeft.

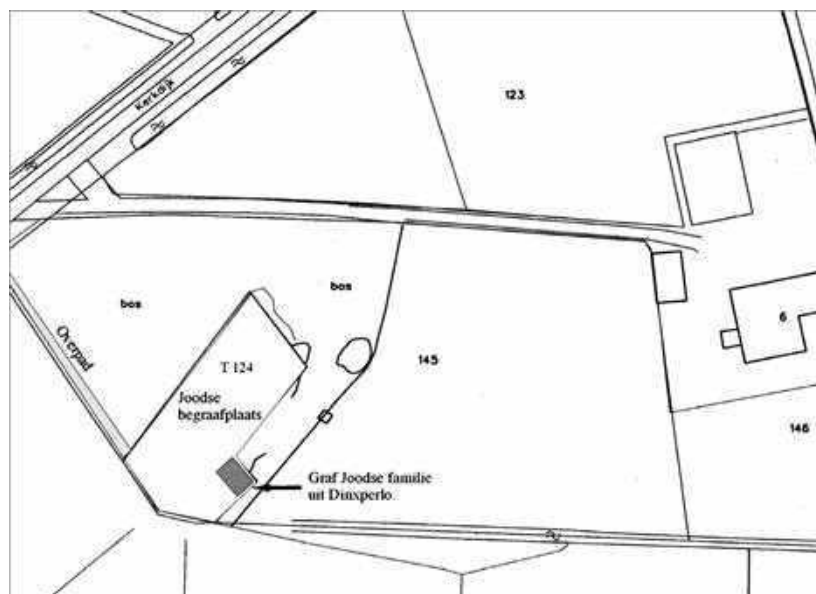
Eerst maar eens nagevraagd bij de burens. Mevrouw Wamelink, Kerkdijk 6 in Vragender, vroeger eigenaresse van het betreffende bosperceel en meer dan 40 jaar woonachtig in de buurt, zei niet beter te weten of het kerkhof zag er uit zoals het er nu uitziet. Grafstenen had ze nooit gezien.

Antoon H. Bennink aan de Kerkdijk 4 in Vragender en 88 jaar oud had meer te melden. Tussen 1920 en 1930 speelde hij als kleine jongen vaak op het joodse kerkhof. Dat was toen nog voorzien van een ijzeren poort en de afrastering bestond uit gaas met ijzeren palen. Het terrein was ook toen al ruig en grafzerken zijn er volgens hem nooit geweest. Aan de ingang stond wel een bordje met de tekst ‘Joodse begraafplaats’.

Achter de afrastering op de voorgrond ligt de begraafplaats.

Hij wees nog op de uitham van het kerkhofje. Daar stond een wakelbosje (jeneverbesstruiken, nu niet meer aanwezig), waar hij niet mocht komen. Daar was volgens zijn vader, Jan Derk Bennink, ooit een joods meisje begraven. Hij had de begrafenisstoet nog voorbij zien trekken. Dat graf werd nadien onderhouden en vaak bezocht door een joodse familie uit Dinxperlo. Namen wist Antoon Bennink niet te noemen. Misschien de familie Levi die in de 19de eeuw van Lichtenvoorde verhuisde naar Dinxperlo? Wie zal het zeggen. Ook wist hij nog te vertellen, dat de joden (het N.I.K. in Amsterdam) de begraafplaats in de jaren zestig van de vorige eeuw van de gemeente Lichtenvoorde hadden gekocht voor het bedrag van één gulden. Ze hadden de gemeente Lichtenvoorde wel belast met het onderhoud ervan.

Kadasterkaart met daarop de joodse begraafplaats. De plaats van het graf van een joodse familie uit Dinxperlo is door de schrijver ingetekend op aanwijzing van Antoon Bennink.

Nader onderzoek

Staande aan de ingang van de begraafplaats bekruipt schrijver de lust om te gaan zoeken naar mogelijk nog verscholen liggende grafzerken onder de 10 cm dikke plaggen die het gehele terrein nu bedekken. Kennissen vertelden dat zij in hun tienerjaren (1960-1970) daar regelmatig met een fret op konijnen hadden gejaagd. Daarbij hadden zij tussen de struiken een scheefgezakte gietijzeren grafnaald aangetroffen. Zou het waar zijn?

Nader onderzoek op het terrein is echter niet toegestaan. Op de eerste plaats is genoemde begraafplaats eigendom van het N.I.K. en moet beschouwd worden als particulier terrein. Verder heeft ze volgens joodse maatstaven een zelfde heiligheid als een synagoge. Voldoen aan het voorschrift: ‘men lope niet over de graven, maar volgt de paden’ is onmogelijk, daar paden geheel ontbreken. Laat alle plannen en de doden dus rusten en het waas van geheimzinnigheid hangen.

Bronvermelding:

Joods Historisch Museum te Amsterdam

Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap te Amsterdam (heer J. Gans, consulent begraafplaatsen)

Periodiek VOL ‘De Lichte voorde’ nr. 27, pag 11-14

Gemeente Oost Gelre, afdeling Facilitaire zaken (de heer J. Tetelepta)

De wederopbouwarchitectuur van de Dr. Ariënschool te Lichtenvoorde

Invloed Rotterdamse architect, revitalisering en monumentenstatus

Door Henk Hanselman

Sinds enige tijd is de belangstelling groeiende voor de architectuur uit de periode 1940 – 1965. In kranten en tijdschriften wordt erover geschreven; het dagblad De Gelderlander roept in een speciale rubriek zijn lezers zelfs op om het mooiste gebouw uit deze periode aan te wijzen. Het was een tijd van vernieuwing waarin allerlei nieuwe ontwerpen, materialen en werkwijzen werden toegepast. Gebouwen en soms hele woonwijken werden strak en zakelijk gebouwd, omdat dat goedkoper en efficiënter was. In Lichtenvoorde is de Dr. Ariënschool een markant voorbeeld van deze wederopbouwarchitectuur.

In de Tweede Wereldoorlog waren veel huizen en gebouwen in Nederland verwoest. Bouwactiviteiten lagen stil door gebrek aan mensen en materialen. Vakmensen waren ondergedoken of door de bezetter tewerkgesteld en bouwmaterialen waren schaars doordat fabrieken niet konden produceren. De schade kon pas na de oorlog hersteld worden. Er kwam een geboortegolf op gang die tot in de jaren zestig zou duren. Nieuwe middelen van bestaan en nieuwe woonwijken waren er nodig voor de groeiende bevolking.

Er ontstond een nieuw idealisme waarbij de gemeenschapsgedachte het centrale thema was. Een woonwijk werd gezien als een min of meer zelfstandig functionerende gemeenschap met daarin een centrale plaats voor het gezin. De wijk of buurt diende een eigen school, kerk en winkelcentrum te hebben. Een ruime en open opzet met veel openbaar groen zou zorgen dat de moderne mens er zich thuis kon voelen.

In Lichtenvoorde vinden we de wederopbouw wijken aan de zuidkant van het dorp: de Bronckhorststraat en omgeving, het Rembrandtplein met het deels nog aanwezige winkelcentrum, het Wentholtpark en een deel van de wijk Het Veld met de voormalige Ludgerkerk. De nieuwe ‘Technische School Dr. Ariëns’, werd geprojecteerd midden in dit uitbreidingsgebied aan de rand van het latere Wentholtpark.

Een Ansichtkaart van het Rembrandtplein uit de jaren zestig. Alle panden aan het plein hadden toen nog een winkelfunctie,

In 1948 telde de gemeente Lichtenvoorde zo'n 10 000 inwoners en de gemiddelde gezinsgrootte bedroeg 6,8 personen. Voor veel inwoners was het boerenbedrijf de bron van inkomsten, maar deze sector was niet in staat de sterk groeiende bevolking ook in de toekomst voldoende bestaansmogelijkheden te bieden. De gemeente richtte haar beleid op het bevorderen van industrie en "ambachtelijke nijverheid" en inherent daaraan het verbeteren van de opleidingsmogelijkheden voor de jeugd. Men hoopte zo de bevolkingsexplosie te kunnen opvangen. In de toekomst zou men behoefte hebben aan goed opgeleide "vaklieden en patroons". Het oprichten van een ambachtsschool werd als noodzakelijk gezien.

Op initiatief van burgemeester Waals werden plannen ontwikkeld om het voortgezet en middelbaar onderwijs in de gemeente te verbeteren. Op 19 februari 1949 werd de: 'Stichting Ambachtsschool voor Lichtenvoorde en omstreken' opgericht. De voorbereidingen voor die onderwijsvorm duurden tot 1952. In augustus van dat jaar kon met de lessen begonnen worden in enkele leegstaande ruimten van de nieuw gebouwde zuivelfabriek aan de Zieuwentseweg.

Mede op initiatief van Lichtenvoorde was enkele jaren daarvoor in Groenlo de HBS van start gegaan. Nog vóór het ambachtsonderwijs in Lichtenvoorde begon, werden al plannen ontwikkeld voor een definitieve huisvesting in een nieuw gebouw. In 1951 vonden op aanwijzing van het Ministerie van Onderwijs de eerste oriënterende gesprekken plaats met de Nijmeegse architect Charles H.B. Estourgie.

De architect

Charles H.B. Estourgie werd op 27 maart 1910 in Amsterdam geboren als oudste van een gezin met elf kinderen. Op jonge leeftijd verhuisde hij met zijn familie naar Nijmegen en volgde daar later het gymnasium bij de paters Jezuïeten aan het Canisiuscollege. De jonge Charles H.B. ging na het gymnasium een architectenstudie volgen aan de Leergangen in Tilburg. Na zijn studie werkte hij op het bureau van architect F.M.A. Brons, die de schouwburg van Arnhem bouwde en werd later

Architect Charles H.B. Estourgie
foto: Fotoarchief familie Estourgie

gemeentearchitect in Bemmelen. Daar heeft hij zich ingezet voor de renovatie van het door de oorlog zeer zwaar beschadigde kasteel de Kinkelenburg dat tot gemeentehuis werd verbouwd. In 1955 bouwde hij er een school voor buitengewoon lager onderwijs (BLO) die de trots van de Betuwe werd genoemd. In 1950 nam hij na het overlijden van zijn vader diens bureau over aan de Javastraat 106 in Nijmegen. Zijn vader was de bekende architect Charles Estourgie (1884-1950) die in Oss en Nijmegen bekend is geworden door de architectuur van de Cottage Stijl en de Amsterdamse School. Van hem zijn in Nijmegen bekend het Huis Heijendael, dat tegenwoordig in gebruik is als representatief centrum van de Radboud Universiteit en het UMC St.-Radboud; de Villa Saxon Holme aan de Javastraat; het Meisjespensionaat Mariënbosch en het Bisschop Hamerhuis.

In de beginjaren vijftig bouwde Charles H.B. in Nijmegen het scholencomplex van de Zusters JMJ aan de Wedren; de Technische School aan de Kronenburgsingel, thans het Stedelijk Gymnasium; het gebouw van De Gelderlander

aan de Hezelstraat en de Melkerij Lent aan de Wedren. In Lichtenvoorde is behalve de Dr. Ariënschool ook de Ludgerusschool aan de Varsseveldseweg van zijn hand. Na Lichtenvoorde bouwde hij in Hengelo de Katholieke Kweekschool voor Onderwijzers. Charles H.B. Estourgie overleed op 5 maart 1968 te Nijmegen. Zijn werk werd aanvankelijk voortgezet door zijn medewerker Roelofs, later ging het bureau aan de St. Annastraat verder onder de naam Architectenbureau Roelofs en Smits. Anno 2008 is het bureau bekend onder de naam Orval.

Charles H.B. Estourgie publiceerde in 1942 enkele artikelen over het werk van de in Rotterdam geboren architect M. Laurentius (1908-1980)¹. Het contact met Laurentius is, zoals verderop zal blijken, waarschijnlijk van invloed geweest op het ontwerp van de Dr. Ariënschool.

Architectuur van de school

Foto van de nieuw gebouwde school rond 1960. Het gebouw is nog geheel in originele staat. Er zijn nog geen gevel- en dakontsierende afvoerpijpjes en ventilatieroosters aangebracht

De school is gebouwd in de zogenaamde Shake Hands Stijl. Dit is een veel voorkomende stijl van bouwen in de periode van de wederopbouw. Het is een samengaan van de functionaliteit van het bouwen in glas en beton en de meer traditionele wijze van bouwen in baksteen.

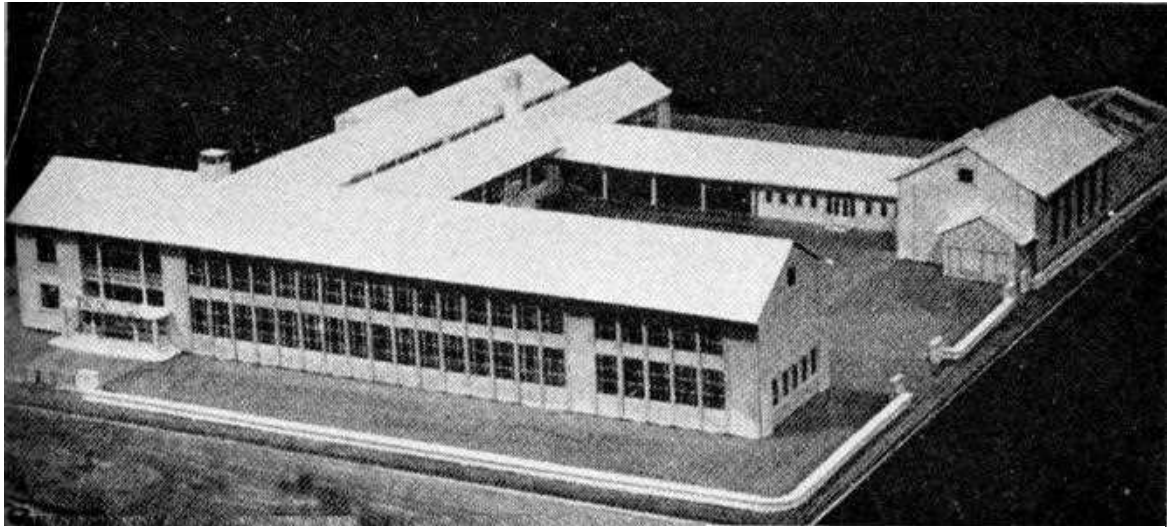
Constructief bestaat het gebouw uit een betonnen skelet dat voor een deel zichtbaar is gelaten in de gevels. De gevels zijn gemetseld in een dieprode handvorm

baksteen. De grote betonnen raamlijsten met de hoge stalen ramen en de gemetselde lisenen (= verticaal verlopende uitmetseling) geven het gebouw van buiten het zo karakteristieke aanzien. Het gladde harde beton met de zachte ruwe handvorm-baksteen vormen aldus een nieuwe harmonische eenheid. Opvallend aan de buitenzijde zijn ook de in groene terracotta gestucte trasramen tegen optrekkend vocht.

Het complex bestaat uit het hoofdgebouw van twee bouwlagen, de werkplaatsvleugel met lokalen voor hout- en metaalbewerking, een overdekte fietsenstalling en daarmee verbonden het gymlokaal en een open bouwstellokaal.

Bij de opzet van de school vinden we de gemeenschapsgedachte terug. De lokalen zijn gegroepeerd rond de gemeenschappelijke binnenplaats die aan de zijde van de Dr. Ariënsstraat open is en waar niet alleen leerlingen en leraren, maar ook de postbode en de leverancier het terrein opkomen. Vanuit de klaslokalen heeft iedereen zicht op wat zich daar afspeelt en omgekeerd kan men vanaf de binnenplaats het gebeuren in de klassen volgen.

Centraal in de school ligt de hal met trapbordessen waar de gangen van theorie- en praktijkvleugel samenkomen. Vanaf de bordessen kijkt men uit op de Van der Meer de Walcherenstraat en aan de andere zijde op het grote kleurrijke glas-in-betonreliëf van de Oosterbeekse kunstenaar Marius van Beek dat een lasser en een timmerman voorstelt.

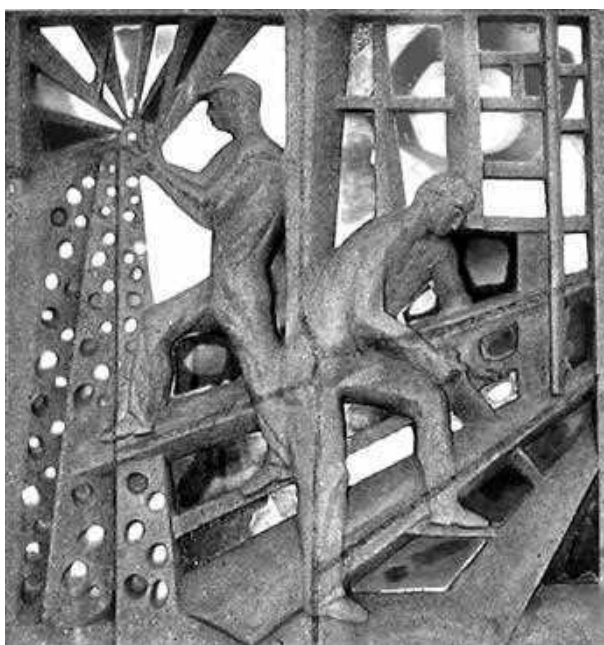
Maquette van de school, gemaakt in 1957 door fr. Lodewijk van Herpt

De school en de Shake Hands Stijl

In de vorige eeuw zijn enkele belangrijke stromingen in de architectuur bepalend geweest voor de bouwkunst in Nederland. Bekend is de Amsterdamse School met zijn decoratief versierde gevels en het vele metselwerk langs schoorstenen, daklijsten en kozijnen.

Tussen de beide wereldoorlogen komen de Nieuwe Zakelijkheid, het Nieuwe Bouwen en het Functionalisme tot ontwikkeling, stromingen die aan elkaar verwant zijn en waar glas, staal en gewapend beton voor het eerst worden toegepast. Nieuwe bouwtechnieken zorgden voor efficiënte en hygiënisch verantwoorde woningen, scholen, kantoren en fabrieken. Doelmatigheid stond voorop. Rond 1930 ontstaat in Delft een beweging rond de hoogleraar Granpré Molière (1883-1972) om meer traditioneel te gaan bouwen. Aanhangers van de stroming publiceerden regelmatig in het Bouwkundig Weekblad en Katholiek Bouwen. Veel van hen waren katholiek en aanhanger van de filosofie van Thomas van Aquino. Volgens hen moet architectuur gebaseerd zijn op universele normen en waarden. De schoonheid ervan ligt in de eenvoud van een goede harmonie tussen ruimte, massa en licht. Deze waarden werden o.a. gezocht in de Nederlandse plattelandsarchitectuur. Deze stroming zou bekend

worden als de architectuur van de Delftse School. Kenmerken ervan zijn het vrijwel uitsluitende gebruik van baksteen, met pannen beklede daken tussen soms hoge topgevels en het gebruik van natuursteen op constructief belangrijke punten. De functie van een gebouw moest tot uitdrukking komen in de vorm. Een woonhuis moest eenvoudig en ingetogen zijn terwijl een publiek gebouw als stadhuis of kerk juist monumentaal moest zijn vanwege de functie. In Lichtenvoorde zijn een rijtje woningen aan de Aaltenseweg volgens deze

Het kunstwerk van Marius van Beek, voorstellend een lasser en een timmerman. Marius van Beek overleed in 2003.

principes gebouwd. De na-oorlogse woningvariant ervan vinden we bij enkele huizen die staan Op Den Akker en in Lievelede. Bij de bouw van kerken werd teruggegrepen naar de Noord-Italiaanse romaanse kerkbouw. De kerken van Lievelede en Vragender zijn er een voorbeeld van.

In de jaren vijftig kreeg het 'Nieuwe Bouwen' steeds meer aanhangers. Deze stroming was meer internationaal georiënteerd en streefde een zakelijke en functionele architectuur na. Platte daken, grote ramen en het zichtbaar gebruik van beton, glas en staal zijn een paar opvallende kenmerken. Het beton leent zich uitstekend voor gestandaardiseerde bouwmethodes waarbij geprefabriceerde onderdelen op een eenvoudige manier gemonteerd kunnen worden. In veel gevallen kan goedkoper en minder arbeidsintensief gebouwd worden.

In die tijd ontstaat de stroming die een mengvorm van modern en traditioneel bouwen is.

Baksteengevels worden gecombineerd met beton en staal. De richting wordt aangeduid als de Shake Hands Stijl. De Dr. Ariënschool is hiervan een bijzonder voorbeeld. De redengevende beschrijving² van het Gelders Genootschap voor de aanvraag van de monumentenstatus zegt hierover:

“Het schoolcomplex is een goed voorbeeld van een middelbare school uit de wederopbouw met kenmerken van de Shake Hands Stijl. Typerend voor deze bouwstijl is de uitvoering van de school in deels in zicht gelaten betonconstructie met in handvorm baksteen opgetrokken gevels en grote vensters met stalen ramen.”

“De gevels bezitten in hun soberheid door uitspringende geveldelen en lisenen een expressief karakter. In het interieur valt op dat de klaslokalen, ondanks de ligging aan een gang, toch van twee zijden licht ontvangen door de toepassing van grote vensters in de scheidingswand tussen klaslokaal en gang en door de aan de gang grenzende buitengevel.”

“Het interieur van het complex is bijzonder gaaf bewaard gebleven en bezit nog de oorspronkelijke structuur. Ook de oorspronkelijke afwerking is nog grotendeels aanwezig.”

“De gangen van het hoofdgebouw zijn voorzien van kleurige tegelvloeren met geometrische decoraties in de kleuren bruin, wit en lichtblauw.”

“Op veel plaatsen zijn in de gebouwen tevens nog de oorspronkelijke verlichtingsarmaturen aanwezig.”

“De school valt op door de zorgvuldig gedetailleerde gevels en door de fraaie doordachte interieurfwerking. Het complex is een van de best bewaarde en grootste ten behoeve van het onderwijs opgetrokken bouwwerken in de gemeente Lichtenvoorde.”

“De school is een onderdeel van een tijdens de wederopbouw tot stand gekomen wijk ten zuiden van de kern Lichtenvoorde en heeft als zodanig een zekere ensemblewaarde. De school bepaalt bovendien in hoge mate het beeld van de wijk ter plaatse, mede door de prominente hoeksituering. Als zodanig is het complex van bijzonder belang voor de instandhouding van het oorspronkelijke karakter van dit gebied.”

“Het complex is van belang voor de geschiedenis van het onderwijs in de gemeente Lichtenvoorde in het algemeen en voor de geschiedenis van het onderwijs tijdens de wederopbouw in Lichtenvoorde in het bijzonder.”

Invloed van de Rotterdamse architect Maarten Laurentius

Charles H.B. Estourgie publiceerde in 1942 enkele artikelen over het werk van de in Rotterdam geboren architect Maarten Laurentius (1908-1980).

Door de schaarste aan bouwmaterialen in die tijd was Laurentius bekend geworden door zijn ontwerp van de *minimumwoningen*. De woningen waren op traditionele wijze gebouwd met een voor die tijd opvallend fris kleurgebruik: rode baksteen, zeegroene stalen ramen en grijs gesmoorde pannen. Estourgie was er enthousiast over.

Na de oorlog werd Laurentius bekend door het ontwerp van de zogenoemde *Finse School*. In Nederland was grote behoefte aan schoolgebouwen. Bouwmaterialen en arbeidskrachten waren er niet veel.

Systeembouw werd als één van de mogelijkheden gezien om in korte tijd veel te kunnen bouwen. Op grond van tekeningen en bestek zijn toen zo'n 50 houten scholen in Finland gefabriceerd, waarna de onderdelen ervan in Nederland in elkaar werden gezet. Nog tot het jaar 2000 hebben die scholen dienst gedaan.

Beeldbepalende elementen van deze gebouwen waren de enkele bouwlaag, het rechthoekige oppervlak van ca. 75 x 9,5 meter, het overstekende zadeldak met de typische houten klokkenstoel voor de schoolbel en de grote geaccentueerde raampartijen aan twee zijden van een klaslokaal. Ramen en deuren waren licht van kleur, de stoffering van de gordijnen was in ecru of lichtblauw. De gangvloer bestond uit tegels die om en om rood of grijs gekleurd waren.³

Door het *natuurlijke hout* en het vele licht in de lokalen hadden de scholen een eigen aparte sfeer. De grote ramen waren uitgevoerd met een onder- en bovenraam dat geopend kon worden. In een tijdschrift schreef men erover:

„De ramen beslaan vrijwel de gehele zijde van een leslokaal. In het onderdeel ervan zijn het alle draairamen, het bovenstuk bestaat uit tuimelramen. Zodoende lijkt de school op zomerdagen wel een openluchtschool. [...] Ten overvloede bestaat de wand van de tegenovergestelde zijde ook uit ramen. Dientengevolge zijn de lokalen buitengewoon helder en licht en ontstaan er geen hinderlijke slagschaduwen.”⁴

Heeft Estourgie zich laten beïnvloeden door architectuur van de Finse scholen? We weten het niet. Gezien zijn publicaties over Laurentius en zijn contacten op het Ministerie van Onderwijs moet Estourgie deze scholen gekend hebben.

Bij de Dr. Ariënschool zijn enkele elementen aan te wijzen die invloed van Laurentius doen vermoeden. Op het eerste gezicht lijkt de architectuur van de werkplaatsvleugels op die van de Finse Scholen. De toegepaste materialen zijn echter niet hout maar beton en baksteen. De plattegronden zijn ongeveer gelijk. Zware betonnen spanten dragen het zo kenmerkende, lage zadeldak. De typische klokkenstoel van de Finse school zou bij de Dr. Ariënschool in verlaagde vorm toegepast kunnen zijn als inlaat voor een afzuiginstallatie. De hoge geaccentueerde raampartijen met draai- en tuimelramen mogen ook als voorbeeld genoemd worden. Het donkerrood van de handvormbaksteen, het zeegroen van de terracotta gestucte trasramen en het grijs van de romaanse dakpannen zou aan de kleuren van de ‘minimumwoningen’ ontleend kunnen zijn. Vooral het groen is opvallend. De kleur van de lokalen was oorspronkelijk licht blauwgrijs met ecru gordijnen of omgekeerd. Kleuren die opvallend overeenkomen met die van de Finse school.

Links een opname van een Finse school, rechts een oude opname van de werkplaatsvleugel van de Dr. Ariënschool, gezien vanaf het park aan de Rode van Heeckerenstraat.

Monumentenstatus, revitalisering en herinrichting

In 2002 heeft de Vereniging voor Oudheidkunde een verzoek bij de gemeente Lichtenvoorde ingediend om het gebouw op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Directie en schoolbestuur maken daar bezwaar tegen omdat er plannen bestaan het gebouw te revitaliseren (opknappen/opnieuw indelen); het gebouw voldoet niet meer aan de nu geldende schoolnormen. Plaatsing op de monumentenlijst kan revitalisering van het gebouw in de weg staan en de kosten zullen aanzienlijk stijgen. De gemeentelijke monumentencommissie is van mening dat het gebouw op de

monumentenlijst geplaatst moet worden vanwege zijn unieke monumentale karakter. De gemeente en het schoolbestuur komen overeen om de school niet op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen maar de beeldbepalende elementen zoveel mogelijk te behouden. Er worden plannen ontwikkeld om op de binnenplaats een nieuw transparant gebouw te realiseren. De oudbouw zal daarbij zoveel mogelijk intact worden gelaten, wel zullen de klaslokalen verwijderd worden.

Anno 2008 is een en ander gerealiseerd. Op de binnenplaats staat een doorzichtig glazen gebouw dat van binnen uit één geheel vormt met de nieuwe indeling van de oudbouw, mooi en eigentijds. Het blijft jammer dat de binnenplaats niet gespaard kon worden. Een belangrijk element van de oorspronkelijke gemeenschapsgedachte is daarmee verloren gegaan. Van binnen is het gebouw opnieuw ingedeeld. De grote hal met trapborden heeft men weten te behouden evenals een deel van de tegelvloeren. De authentieke elektrische installatie met verdeelkasten, schakelaars en leidingen op de muren is niet meer aanwezig. Van binnen is het gebouw nauwelijks nog te herkennen. Aan de straatzijden heeft het gebouw echter zijn oude uitstraling behouden.

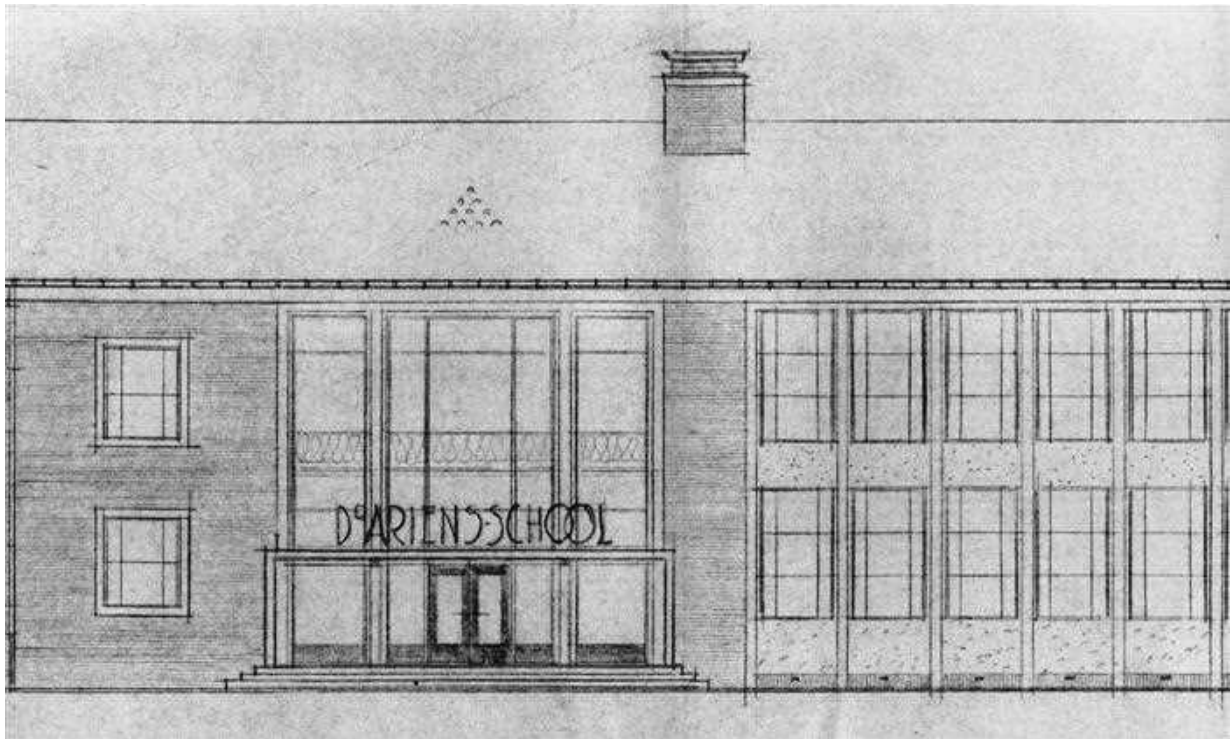
Met de herinrichting en vernieuwing is op termijn sloop van het gebouw voorkomen. Een mooi en karakteristiek schoolgebouw uit de wederopbouwperiode is daarmee in Lichtenvoorde voor de toekomst behouden.

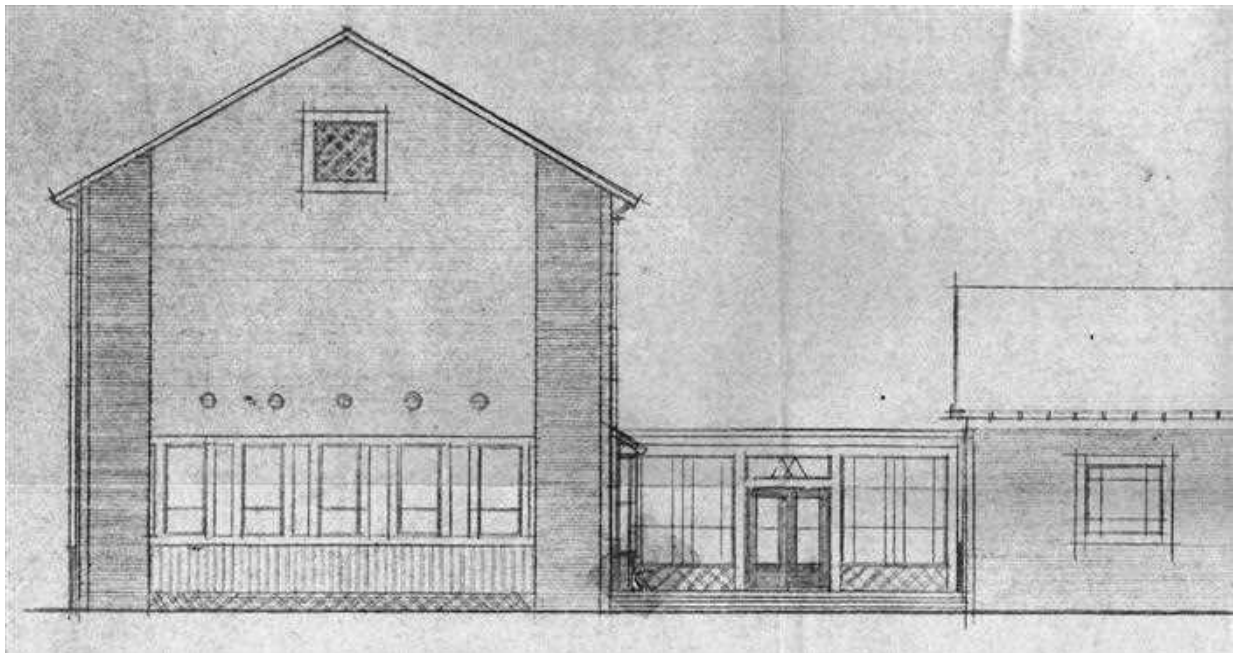
Het storten van de betonnen spanten van de werkplaatsvleugel. Het beton wordt met de kruitwagen aangevoerd en handmatig aangestampt in de houten bekisting. Moderne trilnaalden waren er nog niet.

Met een eenvoudige takel wordt een zwaar betonnen element handmatig omhoog gehesen.

Bouwtekening met een gedeelte van de voorgevel met de hoofdingang. Op het fries boven de ingang staat sinds enige jaren: "1952- TECHNISCHE SCHOOL DR ARIËNS – 1992".

De rechter zijgevel met de ingang voor de leerlingen en een gedeelte van de werkplaatsvleugel. De detaillering van ramen, lisenen en het roostervormige siermetselwerk in de top van de gevel zijn opvallend.

Montage van één van de vooraf gemaakte betonnen ramen.

Een deel van het betonrelief van Marius van Beek wordt omhoog getakeld. Moderne mobiele kranen voor zwaar hijswerk waren er nog niet.

Het verhoogde stukje dak dat misschien even doet denken aan het 'klokkentorentje' van de Zweedse school. Het 'uitbouwetje' van het dak is bij de laatste verbouwing verwijderd.

*Overzichtsfoto van de bouw gezien, vanaf de Rode van Heeckerenstraat. Vandalen hebben de betonmolen omverge-
duwd waardoor deze in de sloot is beland. Met deze ene molen is alle beton en metselspecie voor het gebouw gemaakt.*

Tegelvloer van de benedengang aan de zijde van de Rode van Heeckerenstraat. Door de wijziging van lokaalindeling is deze vloer met geometrische decoraties nu afgedekt en aan het zicht onttrokken.

Klaslokaal voor de herindeling. Vanuit de lokalen keek men uit op de binnenplaats. Bij de herinrichting zijn de stalen ramen vervangen door aluminium ramen, voorzien van dubbelglas.

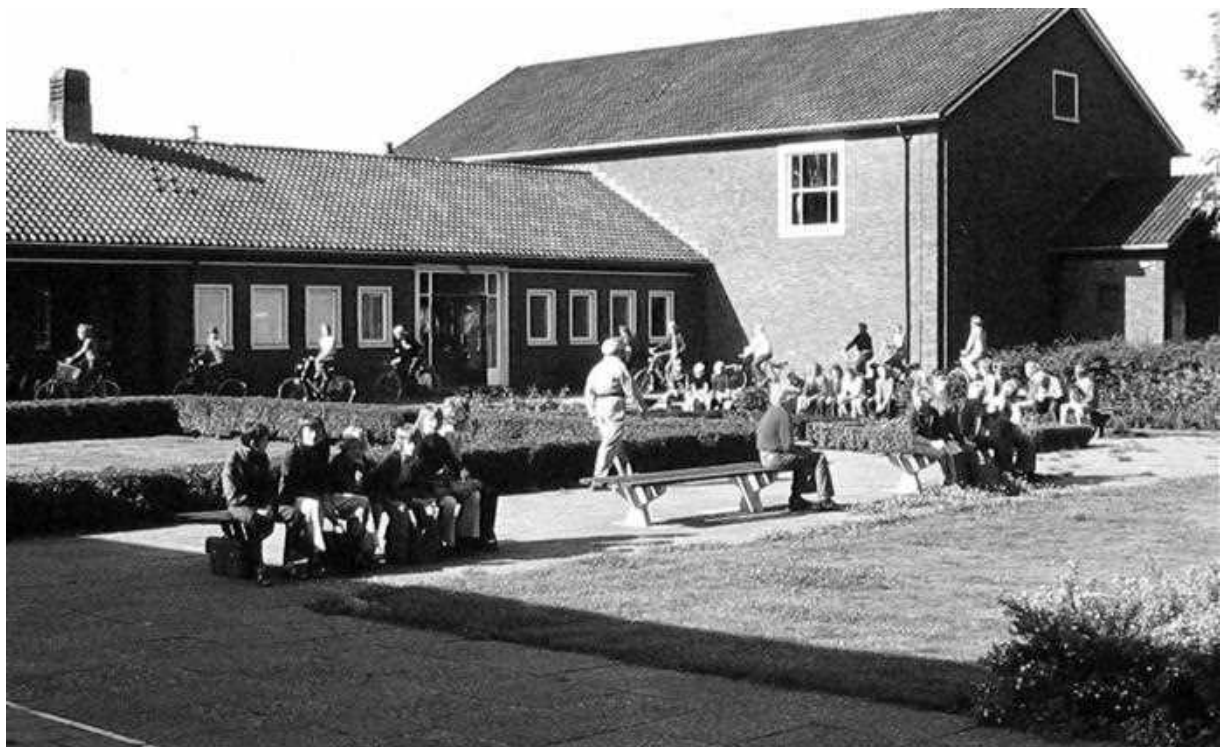
De zwarte terazzowastafels in de praktijkgang.

De lage gang met cassetteplafond tussen de twee werkplaatsvleugels. Bij de herinrichting is deze gang vrijwel komen te vervallen.

Compositiefoto van de vele elektrische leidingen en schakelkasten in het gebouw. Eind jaren vijftig werden leidingen op voorschrift van de Rijksgebouwendienst 'inzicht' gelegd. Het verloop van de leidingen moest zichtbaar zijn. In zicht liggende buizen werden los van de wand op een voorgeschreven afstand met zadels vastgezet.

De binnenplaats midden jaren zestig. De man in overal is Ben Pillen, hulpconciërge en stoker van de cokesgestookte centraleverwarmingsketels.

Het nieuwe doorzichtig glazen complex dat op de binnenplaats is gebouwd, gezien vanaf de Dr. Ariënsstraat.

Noten:

¹ Charles H.B. Estourgie: Woningbouw om Den Haag, in Vakblad voor de Bouwbedrijven, januari 1942 en Kleine Villabouw, in het nummer van februari 1942. (Bibliotheek RACM).

² Gelders Genootschap: Redengevende Beschrijving SG Marianum 2001, Gemeente Lichtenvoorde.

³ Op 26 september 2000 heeft het college van burgemeester en wethouders van Amersfoort de voormalige Finse School met haar beeldbepalende klokkenstoel op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

⁴ Zie artikel "Op de barricaden voor Finse School" in de Amersfoortse Courant van 18 november 1997.

Overige bronnen en geraadpleegde werken:

Mevrouw Appels-Estourgie: Informatie over opleiding en het werk van haar vader.

Architectuur Centrum Nijmegen.

Oud Archief voormalige gemeente Lichtenvoorde.

Jubileumboekje, Zicht op veertig jaar TS, Lichtenvoorde 1992

Sutterland-Pontier: Geschiedenis der Bouwkunst, Delft 1972.

Koen Kleijn, Jos Smit, Vladua Thunnissen: Nederlandse Bouwkunst, Amsterdam 1999.

Ronald Stenvert, Chris Kolman e.a.: Monumenten in Nederland, deel Gelderland, Zeist/Zwolle 1999.

De foto's bij dit artikel zijn uit de collectie van de auteur, tenzij anders vermeld. De oude foto's van de bouw zijn gemaakt door Fr. Ludgerus Doodkorte, de toenmalige directeur van de school.

Den duvel in de knippe

(Winterswijkse dialect)

Door Henk Kroesenbrink

Der wazzen ins een paar jonges in een café an 't kaarten. En van de jonges mos 't altied können en verspöllen stäörig. Töt hee ne kere zon mooi beuksken had, dat hee 't haoste neet verspöllen kon. 'Dan mag mi-j den duvel halen', zae te in ne overmeudige bu-je. En laot hee der noo toch nog ingaon, umdat ene van ziene kammeräo nog baetere kaarten had.

Net was 't pötken oet, of door worden eklopt. En wel kwam der binnen? Den duvel. "Ik komme ow halen", zae te en hee gloesken (= grijnzen). Ja, en den jonge had 't ezegd. Door zat niks anders op en hee schrapen ziene kaartcenten bi-j mekare en ging met. Hee mos joo wal. De andern dachten, dat ze um nooit weer zollen zeen. Zee wazzen knal veraltereerd (= in de war). Maor wat können zee der an doen?

Met mekare lepen ze deur den duustern aovend. Den jonge en den duvel. Maor den jonge was een voel aos (= heel slim). Hee dach: Ik mot toch zeen, dat ik den duvel te glad af bunne. En hee vroeg: "I-j könt wisse alles?"

"Natuurlijk", zae den duvel, "ik kan alles".

"Kö'j ow dan ok heel groot maken? Zo groot as... as... as... ne pöppel (=populier)?" vroeg den jonge.

"Oh", zae den duvel, "as 't neet meer is..". En rof, door ston ne groten, hogen pöppel op de weg.

"Noh", zae den jonge, "i-j könt der wat met", ton den duvel zich weer klein had emaaft.

"Maor kön i-j ow noo ok klein maken? Zo klein as beveurbeeld ne knikker?"

"Dat geet ok wal", zae den duvel en door rollen hee al as ne knikker ovver 't pad. Den jonge nam ne sprong, grep den knikker en stoppen um gaw in ziene knippe. Noo was dat ne olderwetse knippe, worbi-j de sloeting kruusgewieze ovver mekare zit. En den duvel kon der neet weer oet vanwaege dat kruus. Hoo of e ok anging.

Den jonge stok de knippe in de taske en ging denzelfden weg weer trugge. En den duvel ging in de knippe tekeer van wonder en geweld.

"Zo", zae den jonge, "door bun ik weer", ton e de deure van 't café los deed. "En ik hebbe den duvel in de knippe", en hee smet um op taofele.

De jonges schrokken eerste wal. Ze hadden neet verwacht, dat ze um weer zollen zeen. En zee zogen hoo de knippe op taofele bewoog en ze heurn den duvel reern. Zee mosten um dus wal geleuven.

"Wat doo'w noo met um?" vroeg den jonge. Zo loslaoten kon neet, want dan leep 't neet best met um af.

Ene van de kammeräo kwam op de gedachte umme den duvel een mäölken smeer (= pak slaag) te gevven met een paar dikke vleisspielen. En dat ging an. Zee slogen der däönig op en den duvel jommern en kriesken 't oet. Net zolange töt hee belovven den jonge niks te done. Ton pas helen ze op. Ze maken de knippe los en den duvel vloog deur den schorsteen naor boeten hen en veulen zich of e veur (= vuur) in de bokse had. Zee hebt um nooit waer ezene en den jonge hef nooit weer zo reukeloos epraot.

Het bovenstaande verhaal werd me in het begin van de jaren zestig in de vorige eeuw verteld door Bernard Weenink (1880-1962), met nog een paar andere, kleinere verhalen. Weenink was een rasverteller en had zelf veel plezier in dit soort verhalen.

Het motief van de bedrogen duivel komt in veel verhalen voor en in verschillende situaties, bijvoorbeeld bij Hendrik Odink (1889-1973) in zijn 'Middewinteraovendvetelsels' (Lochem, 1943), waar het boertje van Wakelslag de duivel eveneens te slim af is bij de verdeling van zijn oogst.

In zijn boek 'Nederlandse Volkssprookjes' (Utrecht./Antwerpen, 1977) geeft Dr. T. de Haan ook een dergelijk verhaal. Het speelt zich dan af in Limburg, waar een turfgraver met zijn vracht vast komt te zitten. De duivel helpt hem los te komen en moet als loon zijn ziel hebben. De turfgraver lokt hem als muis in zijn geldknip - na twee andere gedaanteverwisselingen - en komt vrij, nadat de duivel in de

knip een dracht slagen van hem heeft gekregen. In dit verhaal gebeurt volgens de regels van het sprookje alles drie keer. Weenink laat het bij twee gedaanteverwisselingen.

De Haan verwijst ook nog naar de bundel 'Vlaamsche Volksvertelsels' (Zutphen, 1937) van Pol de Mont en Alfons de Cock, waarin een dergelijk verhaal is opgenomen. Dit is opnieuw een bewijs dat dergelijke verhalen behoren tot het internationale vertelgoed.

In de bekende Gelderse sagenbundels van Sinninghe en Slemkes treft men het verhaal niet aan, zodat we mogen veronderstellen, dat het hier tamelijk onbekend is.

Wel vond ik bij het volksverhalenonderzoek in de jaren zestig voorbeelden van de manier waarop een duivel een opgegeven opdracht niet kon volbrengen, maar daarbij speelde de oude geldknip geen rol. Het verhaal van Weenink is een mooi voorbeeld van onze regionale vertelkunst.

Noot van de redactie:

De auteur heeft dit verhaal eerder in het ABN gepubliceerd in 'Volksverhalen uit Gelderland' (Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1979, ISBN: 90-274-7082-0). Het verhaal speelt dan in een Lichtenvoords café. Zie ook: www.beleven.org/verhaal/de_bedrogen_duivel.

Het verhaal staat tweetalig Duits-Nederlands ook in het boekje Sagen Safari onder de titel 'Kaarten met de duivel'. Dit boekje werd in 1992 uitgegeven door de Kreis Borken en de Culturele Raad Overijssel in Zwolle in een gemeenschappelijke uitgave (ISBN 3-927851-61-2).

Vanuit het midden

Door Gerard Willemsen

Inleiding door Frans Bonnes

Soms denk ik aan oud-Lichtenvoordenaren die in de jaren vijftig vertrokken zijn om elders een bestaan op te bouwen. Ik stel me dan voor hoe verbaasd ze zouden zijn, wanneer ze door het huidige Lichtenvoorde zouden lopen. Zelf ben ik afkomstig uit de Patronaatsstraat en ik haal me dan wel mijn jeugdvriend Jan Hartjes voor de geest, ook woonachtig in die straat. Hij vertrok met ouders en broers en zussen naar Canada in een tijd dat in 'zijn' straat het Patronaatsgebouw nog stond, het K.J.C.-gebouw, en de BLO-school van meester Spaan, de boomgaard van de familie Wamelink, ook genaamd 'Jan Iep zienen hof', Blommersgengesken waarin hij in de modder dook, achternagezeten door een boze buurman; de borstelfabriek van Weijnenborg, het winkeltje van Van Harxen en de borstelmakerij van De Wit met zijn knappe dochter. De tuin schuin tegenover zijn oudershuis op de hoek van de Patronaat en de Varsseveldseweg was gedeeld eigendom van Sterenburg - ook wel genaamd 'Gatjan' - en groenteboer Wennekes.

Zulke herinneringen zou men bij elk plekje van Lichtenvoorde kunnen oproepen. Veel van wat er stond, is verdwenen, een reden voor de Vereniging voor Oudheidkunde daar regelmatig aandacht aan te besteden. Het plaatsen van foto's in de periodiek de Lichte voorde, voorzien van een omschrijving, voorziet duidelijk in een behoefte, gezien de positieve reacties die ons daarover bereiken.

Deze reacties hebben er mede toe geleid dat de redactie van de periodiek zich de vraag heeft gesteld of er een wat meer gestructureerde aanpak mogelijk is bij het omschrijven, c.q. beschrijven van Lichtenvoorde in het verleden. Enkele redactieleden, onder wie ondergetekende, gingen daarvoor te rade bij een plaatsgenoot van wie insiders wisten dat hij over veel kennis en informatie over dat onderwerp beschikte. Het betreft de heer Gerard Willemsen, woonachtig aan de Van Basten Batenburgstraat. Het werd een uitermate plezierig gesprek. De heer Willemsen heeft de nodige ervaring met het publiceren van zaken die de historie en de bevolking betreffen, waarbij hij het uitgangspunt hanteert alles zoveel als mogelijk te verifiëren. Zijn voorstel was dan ook om bij het beschrijven van het vroegere Lichtenvoorde en zijn bewoners gebruik te maken van een officiële registratie en wel de Kadastrale Kaart van 1828.

Tot onze grote voldoening verklaarde Gerard zich bereid in de komende periodieken een gedeelte van die kadastrale kaart te 'behandelen'. Gezien zijn kennis, kunde en ervaring en vooral ook zijn zeer uitgebreide archief als rijke bron was dat een prachtig aanbod, dat uiteraard in dank werd aanvaard. 'Vanuit het midden' is gebaseerd op het voorstel van de heer Willemsen om zijn beschrijvingen te starten bij registratienummer 1 van genoemde kaart, het punt waar momenteel bakkerij Doppen is gevestigd. 'Vanuit het midden' is ook gebaseerd op het gegeven dat in het midden van deze periodiek een afdruk is geplaatst van de Kadastrale Kaart 1828. Vanuit de redactie zal ondergetekende als contactpersoon fungeren. De publicaties zullen worden 'ondertekend' door de man die de kennis en de kunde heeft en het werk doet: Gerard Willemsen.

Gemeente Lichtenvoorde 1825

Iets over vroegere huizen en hun bewoners rond 1825, aangevuld met de kadastrale nummers sectie G van 1828 en enkele foto's en aantekeningen van recente data, alsmede gegevens van de bevolkingsregisters en de burgerlijke stand.

Aan de hand van de lijst van ingezetenen van de Stad en Kring, worden 192 woningen, soms meerdere gezinnen op een woonadres, vermeld in 5 afleveringen.

Nr.1 begint aan de markt waar eertijds kapper Sterenburg zijn zaak had gevestigd. Voor de

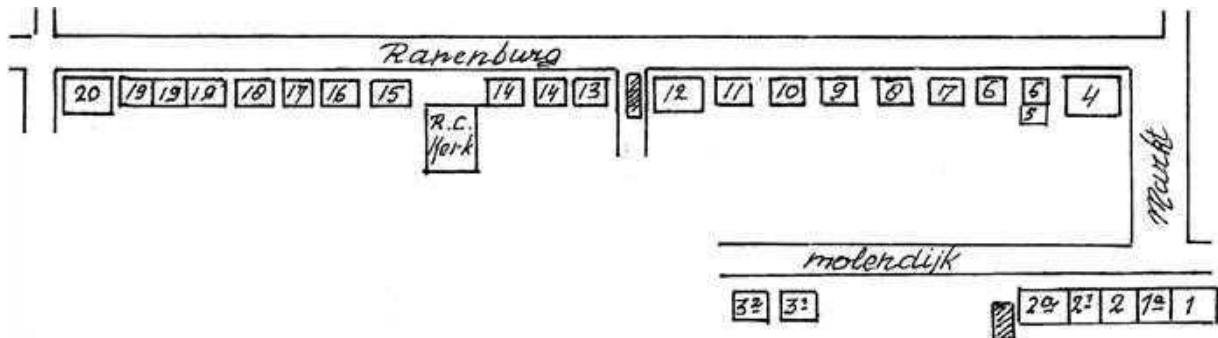

Rapenburg
 1313 O. Rapenburg
 1314 J. K. Tank
 1321 Erven H. Huinink
 1323 Anthonie Weyenberg

mogelijk moel huize 13
 zur het polverhuuske
 en moet 13-14 zijn

Bleekwa
 1342 Mores
 1354 O. Kerk
 1355 J. H. K.

duidelijkheid is bij elke aflevering een schematische weergave van de gevestigde gebouwen gegeven.
Nummers 1 t/m 20 Rapenburg

kad. nr.	wijk en huisnr. Stad en kring	voor - en achternaam	geboortjaar en dag	beroep/ familierelatie	aanmerkingen
g 600	1	Manus te Plate Hendrica Beenink Aaltje te Plate	1781 14 dec. 1780 7 okt. 1820 4 nov.	landbouwer vrouw dochter	Manus is een zn.v. Hermen te Plaatte en Aaltjen Olthuys
g 601	1a	Hendrik Meekes Dora Doppen Hermanus Meekes	1776 30 jan. 1775 26 sept 1812 25 julij	landb. vrouw zoon	
g 602	2	H.Roerdinkholder Hendrica Schreurs Joh.H.Roerdinkholder H.Geuns	1786 1783 21 jan. 1822 7 dec. 1748	kledenmaker vrouw zoon zonder ber.	1828 v. Bredevoort
g 603	2	Antony Straks Geertje Mengers Garrit J.Straks Antonie Straks Hendrik Jan Straks Hendrikus Straks Willem Hoopman	1786 18 aug. 1784 20 dec. 1818 3 mrt 1820 31 mrt 1822 21 sept. 1826 20 aug 1807	smid vrouw zoon zoon zoon zoon knecht	eertijds bewoond door Jan H. Schreurs + 10.6.1827 1828 van Aalten
<i>Antony Straks had aldaar 3 panden t.w. woonhuis, winkel en werkplaats (smederij)</i>					
g 608	3	Jan Hendrik Lammers Elsken Liefink Gradus Lammers Hendrik J.Lammers Hendrikus Lammers Garritjen Kempers	1775 1792 1816 31 dec. 1823 16 junij 1768 1796	landbouwer vrouw zoon zoon dagloner jonge vrouw	Jan Hendrik is 4x gehuwd geweest t.w. met Garritjen Kempers Christina Blekkink Elsken Liefink en Geertjen Schepers
g 609	3	Manus Doeven Hendrika Halink	1788 1770	landbouwer vrouw	

In het midden het zg. Kuypershuys, rechts nog gedeeltelijk zichtbaar herberg De Reizende man. Bij de reconstructie van de veemarkt in 1898 is de herberg afgebroken. Fotocollectie auteur.

kad. nr.	wijk en hs.nr. stad en kring	voor en achternaam	geboortjaar en dag	beroep/ familierelatie	aanmerkingen
g 1483	4	Wijnveld Johannes E.Th. Hesselink Hendrika B. Wijnveld Gezina H. Wijnveld Hendrika A.M. Wijnveld Joost Wijnveld Willem	1775 9 okt. 1780 21 aug. 1804 1817 11 junny 1803 4 mrt. 1805 5 sept.	gem.ontvanger vrouw dochter dochter zoon zoon	tevens herbergier nr. Grol ---- (huwt met Bernardt Sterneborg) + 30.4.1829
<p><i>Johannes E.Th. Wijnveld was eertijds gehuwd met Hendrica Nijman, hij was een zoon van Joost Wijnveldt en Petronella Willemina Bruinink, hij had enkele knechten en meiden in dienst.</i></p> <p><i>Rond 1800 had het logement "De Reizende Man" een belangrijke functie in de gemeenschap van Lichtenvoorde als vergaderplaats van zowel de orangisten als de patriotten en ook als geding in kleine zaken. Ook werden zaken rondom de Freule van Dorth besproken.</i></p>					
g 1484	5	Wamelink Gerardus F. Maat ter Aleida Wamelink Berent Wamelink D.A. Wamelink Hendrikus Wamelink Elbertus Wamelink Dora Wamelink Henriëtte Wamelink Hendrica	1779 13 sept. 1778 2 mrt 1806 24 april 1807 1815 10 nov. 1819 18 dec. 1811 1818 4 april 1814 20 jan.	horlogemaker vrouw schoenmaker overleden zoon zoon dochter dochter dochter	tevens subontvanger nr. Grol terug v. Vragender
g 1484	5	Ikink Jan Hendrik Donderwinkel Janna Ikink Hendrika	1790 10 april 1786 10 mei 1824 22 aug.	schoenmaker vrouw dochter	kinderen van Wamelink liepen over en weer bij Ikink
g 1485	6	Venderbosch Evert Wijnveldt Willemina Venderbosch Gerardus Th. Venderbosch Dorothea Fr. Venderbosch David Venderbosch Frederik O. Venderbosch Aleida A. Venderbosch Petronella W.	1780 30 dec. 1779 2 aug. 1804 19 jan. 1811 3 mei 1813 26 nov. 1817 3 aug. 1820 14 nov. 1809 25 jan.	molenaar vrouw molenaar dochter zoon zoon dochter dochter	z.g. Bossenhuys ---- David huwt met dochter van Luymers in 1850 en trekt in bij de "Radstake"
<p><i>Evert is ook eigenaar van de windmolen aan de Molendijk Kadastraal nummer g 612</i></p>					

kad. nr.	wijk en hs. nr. stad en kring	voor en achternaam	geboortjaar en dag	beroep / familierelatie	aanmerkingen
g 1487	7	Holweg Gerardus J. Ponds Geertruid Holweg Hendricus Holweg Gerrit Jan Holweg Geertrui	1755 1775 29 sept. 1793 26 aug. 1805 30 mrt 1802 22 okt.	schoenmaker vrouw schoenmaker schoenmaker landbouwster	overl. 9.4. 1828 (x H. Ten Beitel)
<i>Op 10 junny 1801 huwt voor de huwelijkscommissaris te Lichtenvoorde, Garrit Jan Holweg, weduwnaar van Janna Siebelink, zoon van Derk Holweg en Christina Lankhof, met Janna Geertruid Ponds</i>					
g 1488	8	Dorsthorst te Engelb. Harbers Hendrica <i>enkele schoenmakers in de kost</i>	1778 7 mrt 1778 13 febr.	schoenmaker Vrouw	zoon van J.H. te Dorsthorst en Aaltjen Leekers
g 1489	9	Huinink Berend Harbers Harmine Huinink Jan	1770 18 mei 1777 12 febr. 1818 24 nov.	landbouwer vrouw zoon	huis is van W.Manschot Metten Jan
g 1500	10	Hulshof Jan Balster Johanna W.M. Hushof Johanna Hulshof Antony	1787 16 okt. 1783 6 jan. 1823 7 jan. 1825 7 junny	koopman vrouw dochter zoon	eertijds cafe
g 1500	11	Rexink Jozef Rexink Antony Ijkink Anna Maria Rexink Aleida Rexink Johanna Rexink Bernardus Rexink Johannes H. Rexink Hendricus A.	1752 30 april 1790 9 febr. 1786 5 okt. 1796 20 okt. 1802 4 april 1808 1819 18 okt. 1825	kuiper kuiper j.vrouw Landbouwster dochter zoon zoon zoon	wednr. v. Teune Storteler naar Deventer jong overleden
g 1504	12	Manschot Willem Schreurs Johanna G. Manschot Antony Manschot Johanna C.G. Manschot Harmina Manschot Grada Manschot Christiaan Manschot Gerrit Jan	1779 2 mrt 1788 3 jan. 1811 2 jan. 1817 19 april 1819 14 febr. 1824 21 july 1769 3 dec. 1789 31 dec.	smi(t)d vrouw zoon dochter dochter dochter broer broer	(huis en smederij is in 1900 afgebroken en terplekke een herenhuis gebouwd voor notaris Hesselink) smid smid
<i>Op huisnr.12 overleed op 7 mei 1823 Harmen Manschot, 75 jaar oud, smid en weduwnaar van Antonia Schreurs, hij was een zoon van Garrit Jan Manschot en Harmina Deunk</i>					
g 1506	13	Weenink Jan Hendrik Harxen Johanna Weenink Johanna Cath.	1805 8 mrt 1799 2 febr. 1827	koperslager vrouw dochter	overl. 12.8.1827
g 1508	14	Harxen v. Arnoldus Wopereis Fenne Harxen v. Antonie Harxen v. Jan Harxen v. Hendrikus Harxen v. Reinier Kolkman Willemina	1770 4 febr. 1770 3 junny 1797 2 junny 1802 1809 23 aug. 1811 30 july 1798	schoenmaker vrouw zoon zoon zoon zoon j.vrouw	vertrokken nr.stad x Antonie v.H.
<i>Belendend aan de woning van v. Harxen stond de woning van Jan Berend Klumperink waar eertijds woonden Willem Esselink en Willemina van Harxen</i>					

kad. nr.	wijk en hs.nr. stad en kring	voor en achternaam	geboortjaar en dag	beroep/ familierelatie	aanmerkingen
g 1509	14	Klumperink Jan Berend Harxen v. Willemina Meulen v. Maria Klumperink Johannes A.	1797 18 nov. 1795 1759 9 jan. 1826 27 junny	schoenmaker vrouw sch.moeder zoon	overl.4.7.1826
g 1512	14	Niessing Johannes A. Knippers Catharina A. Wessels Johanna	1783 29 nov. 1785 14 junny 1803 12 sept.	pastor huishoudster dienstmeid	
g 1519	-	R.Katolieke Kerk		geen huisnr	
g 1547	15	Kolkman Garrit Jan Knippenborg Janna Kolkman Jan Kolkman Dienie Kolkman Derk Kolkman Johannes Kolkman Marie Kolkman Fredericus Dorsthorst te Machteld Kolkman Jan Hendrik	1769 1781 13 mrt 1804 1 febr. 1807 2 sept. 1810 24 april 1822 5 jan. 1815 23 mrt. 1802 30 nov. 1743 1770 28 jan.	schoenmake vrouw schoenmaker dochter zoon zoon dochter zoon geen familie broer	overleden landbouwster landbouwster van stad nr. 101 nr stad nr 8 schoenmaker
	15	Eitink Jan Itink Hermine	1782 1792 8 april	dagloner vrouw	nr. stad nr. 94
	15a	Holleweg Arnold Bosscher te Willemien Holweg Jan Holweg Hermina	1780 14 mrt 1780 1816 25 nov 1825 19 jan.	schoenmaker vrouw zoon dochter	v.nr.131 in 1827
g 1545	16	Kolkman Hermanus Westerman Aleida Kolkman Frederik Hulshof Johana Kolkman Dina Kolkman Berend Kolkman Antonius J. Kolkman Aleida	1772 13 mrt. 1774 25 okt. 1794 26 dec. 1800 25 dec. 1808 1812 21 febr. 1826 18 mei 1828 15 febr.	landbouwer vrouw verver j.vrouw kl.dochter kl.zoon kl.zoon kl.dochter	tevens tapper x Frederik K.
	17	Harbers Johanna Olyslager Engelina Olyslager Berend	1759 1797 23 april 1801 23 mrt	landbouwster dochter zoon	wed.v. J.Olyslager (in woning van Jan Veneman)
	17	Wed.Hoks			in begin 1825 nr. Pruisen

DE LICHTE VOORDE

De waterstaatskerk rond 1900. De kerk werd in 1819 gebouwd op een plaats waar tegen de straat een gebouw had gestaan dat enige tijd als r.-k. kerk dienst had gedaan. De waterstaatskerk is enkele meters naar achteren gebouwd. In 1913 is deze kerk afgebroken en onder architectuur van de heer Te Riele uit Deventer werd de huidige Bonifatiuskerk gebouwd.

kad. nr.	wijk en hs. nr stad en kring	voor en achternaam	geboortejaar en dag	beroep/ familierelatie	aanmerkingen
g 1544	17	Veeneman Jan	1753 dec.	landbouwer	
		Ikink Johanna	1764	vrouw	
		Veeneman Harmanus	1791 24 jan	zoon	landbouwer
		Veeneman Jan Hendrik	1793 3 mrt.	zoon	landbouwer
		Brundel Geertruid	1797 11 mrt	j.vrouw	x Jan Hendrik
		Veeneman Johannes	1796 5 dec.	zoon	landbouwer
		Veeneman Harmen	1803	schoenmaker	nr. Driebergen
		Veeneman Christien	1808 30 julij	schoenmaakster	
		Veeneman Harmen	1751 17 julij	broer	landbouwer
		Veeneman Jan	1826 16 junny	kl.zoon	
		Banko Frank	1791	gepen. militair	op kamers
Bokhorst Aaltjen	1801	vrouw	x Frank Banko		
g 1541	18	Hulshof Jan	1761 27 aug.	schoenmaker	
		Reijnders Willemina	1755	vrouw	overl. 11.5.1826
		Hulshof Garrit Jan	1797 18 sept.	zoon	landbouwer
		Hulshof Hendrica	1798 6 junny	j.vrouw	x Garrit Jan
		Hulshof Jan	1822 27 okt.	kl.zoon	
		Hulshof Antony	1825 7 junny	kl.zoon	
g 1540		<i>schuur van A.Hulshof</i>			
g 1537	19	Tank Johannes	1762	klompenmaker	overl. 11.10.1827
		Woperijs Janna	1763 1 okt.	vrouw	
		Tank Engelbertus	1794 26 junny	zoon	
		Tank Geertrui	1800	dochter	nr. Lieveelde
		Tank Hermanus	1805 13 sept.	zoon	
		Tank Harmina	1812 6 sept.	dochter	
	19	Hartman Gerrit Jan	1786 24 dec.	landbouwer	
		Huinink Geertruid	1785 31 aug.	vrouw	
		Hartman Jan	1819 5 okt.	zoon	
		Hartman Frederika	1823 13 mei	dochter	
		Hartman Berendina	1825 15 mei	dochter	
g 1538		Stroet Hendrikus	1797 12 jan.	koopman	
g 1536		Hilderink Janna	1794 17 sept.	vrouw	
g 1532	20	Batenburg Jan Hendrik A.	1793 12 mei	med.docter	van Grol
		Schoemaker Maria H.	1790 15 mei	vrouw	
		Basten van Antonie	1816	neef	naar Vreden
		Basten Batenb. v. M. H.C.	1819 21 nov.	dochter	
		Basten Batenb. v. J.B.A.	1821 23 april	zoon	
		Basten Batenb. v. Marie E.	1825 4 mrt.	dochter	
		Basten Batenb. v. Aleida A.	1827 16 jan.	dochter	
		Basten Batenb. v. Joh.A.	1828 13 dec.	zoon	
Fragment Huwelijksacte:					
<i>Op 20.1.1819 huwde J.H.A. van Basten Batenburg, geneesheer, 25 jaar en wonende te Groenlo meerder jr. zoon van den vrederechter Johannes Henricus Batenburg en vrouwe Maria Helena Catharina van Basten met:</i>					
<i>Henrica Maria Schoemaker, negodiant, 29 jaar meerder jr. dochter van Joannes Schoemaker en van vrouwe Maria Elisabeth Batenburg, weduwe van Johannes Bernardus Bosch. Rond 1800 woonde in het pand A.20 Rotmeester Jan ten Bosch, hij was gehuwd met Maria van Open</i>					
	20	Döppen Geert	1758	wondheler	overl. 8.5 1838
<i>Dr Döppen was als zodanig niet bevoegd, bij inspectie 's had hij de spullen niet in orde</i>					

Fluitjesholt.....'n vervolg

Door Frans Bonnes

In den periodiek van de veurige kere he'k 't ehad aover hoo'j un fluitjen mosten maken van elzenholt. An 't ende van dat verhaal he'k ok nog veteld dat mien vader door 'n leedjen b-j zong maor da'k mi-j dat neet meer helemaole kon herinneren. Lao'k noo toch ende mei ne brief kriegene van Nic Adema uut Utrecht den mien schreef dat e 't ok al 's met ne zekeren Albert Veneman uut Staphorst-De Wijk aover dat leedjen hef ehad. Den had door al 's iets aover veur-edraegene bi-j gelaegenheid van 'n dialectproject. Adema had allene de eerste twee regels ontholln maor too hef Veneman hum de rest veur-elaezene en zelfs op-eschrevene.

Adema schrif der aover dat 't ritme van dat leedjen afwisselend is maor wal regelmáoteg afwisselend. Der bunt ok verschillende klemtonen in de regels. Ok hee schrif dat ze met 'n kniepmes op de baste sloegen en dat de baste steureg wodn rond-edraeid. As an 't ende van 't leedjen de baste neet losleet ha'j 't vekeerde holt, misschien neet greun of sappig genog. Hee meent dat de weurde 'Iep sap siepe' door wal 's met te maken zolln kónnn hebbn. Siepe kon kommn van 't warkwoord sijnpen.

Veneman had hum veteld dat ze in Staphorst ok nog 'n ander soort fluitjen maaktn, ok van ne elzenbaste, maor dat fluitjen mos i-j dan helemaole in de mond stekkn, net zo as fluitjes van ne roggehalm. Mi-j duch dat a'j dat doot i-j nog umsgelik duftge an 't kokhalzen kónt kommn. Zo'n fluitjen neumt ze door 'n uppien.

Nic Adema schrif wieter dat hum metene de aovereenkomst op-evallne was tussen de eerste regels van mien vaders leedjen en dat Staphorster leedjen. No bunt de dialecten van ons en van Staphorst beide Neder-Saksisch, dus verwonderlijk is dat neet. Adema hef het Staphorster leedjen zo ongeveer vetaald in 't Lechtenvoords en veur mi-j de twee leedjes naost mekare ezat zoda'j ze kónt vergeliékn. Ik nemme dat noo in zien geheel aover, dus wa'j noo in 't volgende stukke laest is 't wark van Nic Adema en neet van mi-j.

Staphorst	Lichtenvoords	Opmerkingen
Ap sap siepien, wanneer bin ie riepien? As de veugelties eier legt.	Iep sap siepe, wanneer bun i-j riepe? At de veugele eier legt.	Wanneer ben je geschikt in het vroege voorjaar.
Legt ze dan geen eier... Dan maar doppn. Gooi er d'olde wiewn mee tegen de koppn.	legt ze dan gin eier ... Dan maor döppe. Gooit der olde wie:ve met teegn de köppe.	Als de eieren uit zijn: lege doppen, dus.
Kop an bloedn. Bloed, bloed varken, Gao der mee naor Marken, Gao der mee naor Engeland. Engeland stiet in brand.	Kop an 't bloodn. Blood, blood varken. Gaot der met naor Marken. Gaot der met naor Engeland Engeland steet in de brand.	Dit lijkt op een ander kinderliedje.
Wie hef det edaone? Kleine Marietje.	Wee hef dat edaone? Kleine Marietje.	

Wat hef ze op der schootje?
Een mooi mooi boekje.
Wat staat er in te lezen?
Van vader en van moeder,
Van zuster en van broeder.

Wat hef zee in eur schootje?
'n mooi mooi beuksken.
Wat steet der in te laezn?
van vader en van moder.
Van zuster en van broder.

*Het schuingedrukte in
het Staphorster liedje is
ABN (vier regels)*

En wil der t uppien
nog neet of
Snied hum dan
de kop maar of
D'r of, d'r of, d'r of

en wil de baste
nog neet af
snie um dan
de kop maor af.
der af, der af, der af

Op dit punt moest de bast
dan loslaten.

Nic Adema schrif wieter: "Ik ben zo vrij geweest het liedje in stukken te verdelen op grond van de veranderende inhoud. In de derde kolom geef ik mijn interpretatie en wat commentaar. Misschien roept het weer wat meer van uw herinnering op. Ik had nog wel een vraag over uw vader. Kwam hij zelf uit Lichtenvoorde? Is het misschien mogelijk, dat het liedje ergens anders vandaan komt? Hij kan het ook (van familieleden) elders gehoord hebben.

Ik hoop dat ik u hiermee van dienst ben geweest. Misschien is het iets voor een vervolg in het tijdschrift, het gaat hier immers ook om een Saksisch dialect."

Ni-jsgierig ewoddene deur dat leedjen uut Staphorst bun 'k nog 's an 't zeuken egaone in mien eigen beuke. Ik hebbe too-der-tied 's een boek ekocht in Wenters . 't is 't Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België van K. ter Laan. Door staot ok nog 'n paar leedjes in aover fluitjes maken. Ter Laan verwis naor een artikel van ene Van der Ven in 't verzamelwerk Gelderland naor 'n deuntjen uut 't dorp Elspeet. Ik nem 't in zien geheel letterlijk uut 't boek aover.

Sip sap houtjen ,
Slao mer op 'n houtjen,
Slao al met 'n mes twee, drie,
Dat je vliegt al in de zee;
Kom je dan weer boven,
Stop ik je in de oven ,
Kom je dan te lande,
Zal ik je gooien met zande;
Heel of, haalf of,
Of zul je wezen, of zul je zijn,
Of 'k zal je met de bezem
Op je kopjen geven;
Heel of, haalf of
Biet den keutel de kop mer of.

Van der Ven zut in dizze regels ne herinnering an 't olde geleuf dat ne hekse weg-ejaagd mos woddn dee zat tussen de baste en 't holt zelf.

't Nieuw Gronings Woordenboek hef dree, nóg onbegriepelijker deuntjes waarbi-j ze praot aover 'kop afslaon' en 'kop afsnie:n' Ik citere der twee. In Borger in Drenthe zegt de jonges:

Sip, sap, siepien,
Wanneer worst doe riepien?
t'mei, t'mei, t'mei,
Als de vogeltjes eier legt;
Wat legt ze dan ?
Gele, gele gouwen,

Kale, kale koppen,
Lege, lege doppen.
Nu is 't holt er riep veur, man,
Dat ik mien fluitien maken kan.
Einde citaat

Onder dit leedjen steet ne verwie:zing naor Grolman 192.
Uut Westelijk Noord-Brabant kump 't volgende leedjen dat ok geet aover fluitjes maken.
Ik citere.

Rikke tikke taken,
Ik ga een fluitje maken;
Als mijn fluitje niet af wil gaan,
Zal ik het op zijn kopke slaan.
Dan komt Jan van Essen
Met zeven scherpe messen ,
Het een oor heel af ,
t Ander oor half af ,
Is mijn fluitje nog niet af ?
Af, af, af, af !

Too'k der zo met Nic Adema aover an 't aoverneern wazze vonde wi-j beiden dat 't zo zunde was dat de leu der zo weinig op ingaot a'j vraogt of der nog iets is blie:ven hangen van olde leedjes, gebroeken of gezegdes. Wi-j denkt dat de leu zich zelf onderschat. Dan wet ze wal iets maor dan meent ze dat dat neet belangriek genog is of dat 'ze' dat tóch al wal zölt wettn. Dat is dan zunde want i-j zeet noo wal hoo'j deur ne kleine schrie:veri-je toch nog 'n hoop gewaar könt wodn. Nic hef mien ok nog beschrevene hoo'j ne fletterbusse mosten maken en zelf wi'k nog wal 's beschrie:vn hoo'j ne foekepot in mekare mosten zett. Wanneer der laezers bunt dee wilt reageren, dan geerne. Gewoon 'n berichtjen stuern naor de redactie van dit blad. Dan kump 't wal wieter. Laot 't good gaon.

*Vader snijdt een wilgentak af voor het fluitjes maken.
Tekening van C. Jetses in het kinderboek 'Dicht bij huis' van Jan Lighthart en H. Scheepstra.
(Alphen aan den Rijn 1903)*

De verbondenheid van Lichtenvoorde met Groenlo

Door Wil Sterenborg

Tilburg, 25 augustus 2008

Geachte redactie,

Onderstaand treft u een artikeltje aan dat misschien als bladvulling zou kunnen dienen in de Lichtenvoorde. Ik heb wel een grote omweg moeten bewandelen om te voorkomen dat men mij zou kunnen verwijten dat ik gesjoemeld heb met de eerste letter van Groenlo; ik ben namelijk afgegaan op de uitspraak, die voor velen actueler is dan de schrijfwijze.

Of het verhaal geschikt is, laat ik geheel aan uw beoordeling over.

Met vriendelijke groeten,

w.g. Wil Sterenborg

Groenlo zat ook al vóór de eenwording in Lichtenvoorde verborgen.

Om deze bewering te verduidelijken kan ik niet ontkomen aan enige fonologische uitleg. Misschien weet u het allang: we spreken niet uit wat er staat. Dat zou trouwens onjuist zijn; met een vakterm heet dat 'spellinguitspraak'. De oorzaak hiervan is dat onze leeskunst berust op herkenning van letters, welke letters echter een groot aanpassingsvermogen aan de dag leggen. Ze beïnvloeden elkaar in hoge mate. Dat we daarmee onbewust rekening houden, bewijzen de volgende voorbeelden:

er staat: asbak, wasbeer, kasboek, bosduif, wensdroom, kansberekening, tweehoofdig,

we spreken uit: azbak, wazbeer, kazboek, bozduif, wenzdroom, kanzberekening, tweehoofdig,

er staat: stofdoek, leesboek, dagschool, vlugzout, maagzuur, wegzetten, vlieg,

we spreken uit: stovdoek, leeboek, dachschool, vluchzout, maachsuur, wechsetten, vliech,

er staat: verkeer, ploegvoor,

we spreken uit: ferkeer, ploechvoor.

Het lijkt chaotisch, toch berusten de aanpassingen (assimilatie heet dat) op een systeem. De meeste medeklinkers vormen paren, waarvan er een 'stemhebbend' is (gevormd wordt met trilling van de stembanden) en de andere 'stemloos' (wordt geproduceerd zonder trilling van de stembanden).

Stemhebbend zijn: b d . v z g

stemloos zijn: p t k f s ch

[Voor de stemhebbende 'k' hebben we geen letter; het is die van Franse garçon, D gut, E good. Toch horen we hem wel, bijvoorbeeld in 'weekdier', doordat de stemhebbende 'd' de voorafgaande stemloze 'k' ook stemhebbend maakt.]

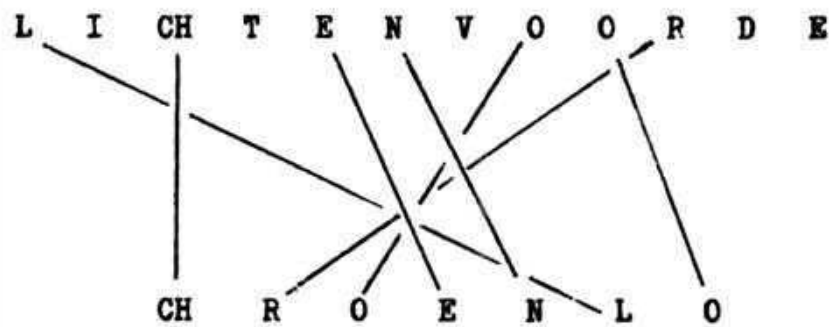
Afhankelijk van hun positie in een woord hebben stemhebbende medeklinkers de potentie een stemloze buurletter ook stemhebbend te maken, zoals in wazdag. Omgekeerd hebben stemloze medeklinkers de neiging om een stemhebbende buurletter te verstemlozen, zoals in waschoed. Het zou te ver voeren uit te leggen welke van twee buurletters dominant is, dus zijn buurletter overheerst. Deze assimilatie betreft uitsluitend de uitspraak.

Opvallend is dat we stemhebbende medeklinkers aan het eind van een woord niet uit kunnen spreken; we laten dan de stemloze horen: ik heb [hep], had [hat], zeg [sech]. Eeuwen geleden hebben spellingregelaars dit euvel gedeeltelijk opgelost door vast te stellen dat we een finale 'v' respectievelijk 'z', die als 'f' respectievelijk 's' uitgesproken worden, ook zo spellen: ik leef, lees. Zij lieten de finale b, d en g voortbestaan: ik heb, bind, zeg. De besproken assimilatie werkt ook over de woordgrens heen. We spreken dus uit: het is choed; geel of chroen; Piet chaat en Keez blijft; zech tog duidelijk of tat so is.

Bij al deze complicaties mogen we niet uit het oog verliezen dat de Randstedelijke uitspraak van onze taal, onophoudelijk gespuid door radio en tv, een zeer kwalijke neiging vertoont tot het verstemlozen van stemhebbende medeklinkers (misschien wel om de stembanden te sparen). Dagelijks horen we zo plaatsnamen verhaspelen: tussen Breda en Chorkum, van Swolle tot Chroningen, in Chouda, Chiethoorn, Cheldermalsen, Chenemuïden en Chrubbenvorst. Niet altijd is die stemloze Ch verkeerd; die kan immers veroorzaakt worden door een voorafgaande stemloze medeklinker aan het slot van een

voorgaand woord (bijvoorbeeld uit, tot, naast, met). Gemakshalve spreken randstedelingen heel veel g's uit alsof het ch's waren. Kwalijk is dat ze daarbij veronderstellen dat g-sprekers niet bij de tijd zijn.

Intussen ben ik beland waar ik de verhouding Lichtenvoorde : Groenlo wilde ophelderen. Het bijdetijds uitgesproken 'Chroenlo' zit compleet verborgen in de naam 'Lichtenvoorde'.

Leeuw en kanon op de markt in Lichtenvoorde

Bewoners van Huize Silva aan de Raadhuisstraat

Door Gerhard Eppingbroek

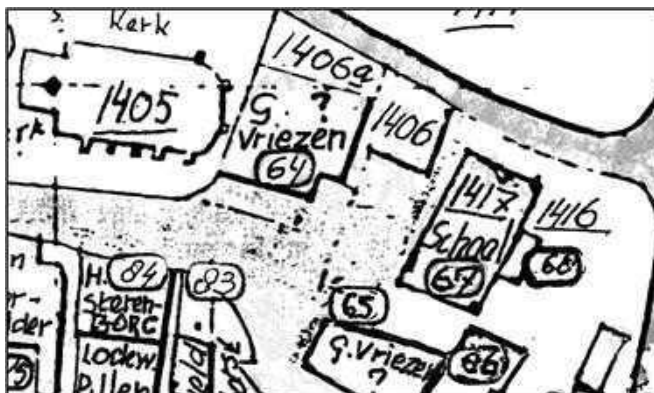
De familie Ten Bosch stichtte het prachtige pand 'Huize Silva' aan de Raadhuisstraat dat tot 1969 stond op de plek van het huidige Rabobankgebouw.

De familie Ten Bosch woonde tot 1756 in een groot pand aan de Ganzenmarkt, van 1776 tot 1795 eigendom van de Oranjes, omstreeks 1825 onder nummer A67. Volgens de Lijst der Ingezetenen van Stad en Kring van Lichtenvoorde van 1825 waren dit toen drie woningen. De eerste werd bewoond door Gerrit Jan Keusink, geboren op 17-11-1764, van beroep schoenmaker. Bij hem in woonden zijn dochter Johanna (*1794) en zijn zoon Jan Berend (*1796), deze was ook schoenmaker. Bij hen in woonden verder nog Derk Wijkamp en zijn vrouw Janna Keusink. Keusink is een oude naam in Lichtenvoorde, al in de oudste boeken van de nederlands hervormde kerk komt deze naam voor. In de tweede woning woonde H. Kolkman en zijn familie. Hij was geboren 14-2-1799 en dagloner van beroep. Hij was getrouwd met Gezina Adelheid ten Diepenbrock (*1783) uit het Münsterland. Verder de kinderen Janna (*1820) en Dina (*1823).

De derde woning werd bewoond door de weduwe Anna C. Knippenborg Heusels (*1765) en haar zonen Antonij (*1796) en Everardus (*1799). Verder woonden hier bij in de families Ter Weij en Van Wingerden. Deze vertrokken hier echter al weer spoedig.

Op de plaats van dit grote pand werd in 1929 de eerste Openbare Lagere School gebouwd (zie het betreffende artikel in de periodiek de Lichte voorde nr. 23 pag.13)

Deel van de Ganzenmarkt met de Johanneskerk op de kadasterkaart van 1832. No. 67 is de openbare school van 1829.

Johannes Bernardus en zijn echtgenote hebben slechts één kind gehad: Maria Johanna Catharina, geboren op 6-3-1776, die kort daarna, op 21 maart, al overleed. Maria Margaretha Sophia ten Bosch-van Open overleed op 11-11-1811, 62 jaren oud. Zij werd in de hervormde kerk begraven. Zij liet een aanzienlijk vermogen na, waarvan Johannes Bernardus tot aan zijn dood het vruchtgebruik had. Johannes Bernardus ging op vergevorderde leeftijd, op 6-12-1812, nog een tweede huwelijk aan met Henrica Maria Schoemaker, dochter van Jan Schoemaker, burgemeester en koopman te Groenlo en Maria Elisabeth Batenburg. Na vier jaar huwelijk kreeg het echtpaar een zoon, op 11 maart 1816. Hij werd gedoopt door pastoor Westerman en heette Johannes Caspar Antonius. Johannes Bernardus stierf echter al op 31 mei 1817, zijn vrouw met het zeer jonge kind achterlatend. Zij was niet lang weduwe, want op 21 januari 1819 huwde zij opnieuw, nu met Jan Hendrik Antonij van Basten Batenburg, arts en koopman te Lichtenvoorde. In 1831 werd hij ook burgemeester. Het paar gaat wonen in het juist nieuw gebouwde huis naast dat van de familie Ten Bosch aan de Rapenburgsestraat. Het huis van de familie Ten Bosch gaat dan bewoond worden door diverse andere gezinnen. Het wordt in 1856 verbouwd door J.B.A. van Basten Batenburg, die hier gaat wonen. (Zie voor de bewoning van deze panden het artikel in periodiek nr. 56, pag. 7 van de Lichte voorde.) De jonge Johannes Caspar Antonius groeide op in het grote gezin van Van Basten Batenburg; hij werd het troetelkind van de medisch doctor. Naast deze zoon uit haar eerste huwelijk kreeg Henrica Schoemaker nog acht kinderen met haar tweede man.

Zicht op de Rapenburgsestraat omstreeks 1905. Rechts het huis gebouwd door J.H. van Basten Batenburg, daarachter het pand op de plaats van het huis van de familie Ten Bosch.

Johannes C.A. ten Bosch ging studeren aan het gymnasium in Vreden (in 1827). In 1829 zette hij zijn studie voort in Bocholt en in 1832 in Münster. Na zijn voorbereidende studies ging hij naar de medische faculteit aan de Hogeschool in Utrecht. Hier studeerde hij van 1834 tot 1840 waarna hij zijn studie afsloot met het behalen van de doctorstitel in de genees-, heel- en verloskunde. Hij werd arts en praktiseerde in de praktijk van zijn stiefvader in diens laatste jaren want diens gezondheid was sterk verslechterd. Jan H.A. van Basten Batenburg overleed op 27-1-1851.

Johannes had liefde opgevat voor Modesta Julia Geertruida Maria Driessen, geboren te Aalten op 16-2-1829, dochter van Johan Bernard Antoon Driessen en Isabella Antoinette Maria Dees. Het huwelijk werd gesloten op 19-11-1851 te Aalten.

Diezelfde dag werd hun nieuwe huis, aan wat toen nog 'De Weg naar Zieuwent', heette, (de huidige Raadhuisstraat dus) betrokken. Hun riante huis ging 'Huize Silva' heten. Deze naam is niet zomaar gekozen. 'Silva' betekent 'bos' in het Latijn, ongetwijfeld een verwijzing naar de naam Ten Bosch. De eerste steen hiervoor werd gelegd in augustus 1849 door J.H.A. van Basten Batenburg, zijn stiefvader, en zijn moeder Henrica van Basten Batenburg-Schoemaker.

Naast zijn drukke werk als huisarts - hij had de praktijk van zijn stiefvader overgenomen - was Ten Bosch ook lid van de gemeenteraad.

Johannes en Modesta kregen de volgende kinderen:

Hendrika Maria Antonette, geboren 19-2-1853, overleden 10-5-1871;

Johanna Berendina Isabelle Maria, geboren 6-5-1856;

Maria Helena Catharina Juliana, geboren 13-10-1858;

Johanna Henrica Paulina Juliana, geboren 10-8-1860;

Johannes Bernardus Casparus Antonius, geboren 26-8-1862, overleden 2-4-1863;

Juliana Maria Gustava Johanna, geboren 17-6-1864, overleden 12-7-1864;

Johanna Caspara Antonia, geboren 5-8-1865;

Op 2 maart 1865 overleed Johannes Casparus Antonius ten Bosch - toch nog vrij plotseling - aan een hartkwaal. Zijn jongste dochter werd vijf maanden na zijn overlijden geboren. Zijn vrouw bleef met vijf dochters achter in het grote huis.

Na het overlijden van Johannes C.A. ten Bosch kwam in zijn plaats J.B.A. van Basten Batenburg in de gemeenteraad.

Op 2 juni 1891 trouwde dochter Johanna Berendina Isabella Maria met de huisarts dr. Daniël J. Besselink (1855-1930) die zich in 1893 als huisarts (gemeentearts) in Lichtenvoorde vestigde. Johanna overleed echter al op 30-5-1899. Een jaar later, op 8-5-1900, trouwde dr. Besselink met de zuster van zijn eerste vrouw: Maria Helena Catharina Juliana. Die overleed echter ook enkele jaren later, in 1907. Dr. Besselink trouwde toen nog weer een derde maal, nu met Johanna van der Heijden.

De weduwe van Johannes ten Bosch, Modesta Juliana G.M. ten Bosch-Driessen overleed op 26 november 1909, waarna haar enige nog in huis zijnde dochter Johanna Henrica Paulina Juliana, in 1912 van Huize Silva (huisnummer A256) naar een nieuw huis, met huisnummer A255a, gebouwd op

*Huize Tivoli rond 1915.
Het stond op de hoek van
de Raadhuisstraat en de
tegenwoordige Esstraat.*

de hoek van de Raadhuisstraat en de weg naar Den Es (nu Esstraat) verhuisde. Dit pand heette Huize Tivoli. Later, in 1932, verbouwde de arts dr. Hardy dit pand tot het huis waar later dr. De Nooijer woonde. Johanna ten Bosch overleed op 10-12-1920.

Huize Silva werd verkocht aan de notaris Petrus Theodorus Vos, geboren 6-2-1865 te Boxmeer. Hij was gehuwd met Louisa Helena Maria van de Sandt, geboren 20-3-1865 te Griethuizen. De familie Vos bewoonde het pand van 1-1-1912 tot 7-1-1928. In de loop van 1912 werden er twee kantoren gebouwd tegen de rechterkant van het gebouw aan, voor de uitoefening van zijn notariaat. Notaris Vos overleed op 12-12-1920. Zijn weduwe blijft hier nog wonen tot januari 1928 en vertrekt dan naar Nijmegen. Het pand heeft dan inmiddels huisnummer A301 in de Raadhuisstraat.

In september 1928 werd Leonardus Antonius Josephus Hensen eigenaar van het imposante pand. Hij werd geboren op 14-6-1883 te Slochteren. Ook hij was notaris. Hij was in 1921 van Katwijk gekomen en had eerst gewoond op het pand A300, het zo-even genoemde Huize Tivoli. Hij woonde hier samen met zijn broer en zuster.

Op 11 september 1928 trouwde hij in Groenlo met Johanna Maria Antonia Hulshoff, geboren op 13-6-1898 te Zwolle, gemeente Eibergen. Zij gaan dan wonen op Huize Silva.

Klerk bij de notaris is dan een tijdlang Augustinus Antonius (August) Pothof (1903-1993) woonachtig in de Patronaatsstraat A41-j. Later werd Pothof kassier en bureauhouder bij de Raiffeisenbank in de Dijkstraat.

Op de foto links notaris Hensen en rechts klerk August Pothof, staande voor het kantoor van Huize Silva in 1932.

Huize Silva heeft vanaf 1946 het adres Raadhuisstraat 4.

Het echtpaar kreeg geen kinderen. Notaris L.A.J. Hensen overleed september 1951 en liet zijn vrouw alleen achter in het prachtige, maar te grote herenhuis. Mevrouw Hensen had geen dienstbodes, alleen zo nu en dan wat hulpen.

Voor haar overbuurvrouw mevrouw Engelina Antonia Waalder-Hogenkamp (1915-2005), woonachtig op Raadhuisstraat 1, schoot haar heel dikwijls te hulp. Toen mevrouw ziek werd ging mevrouw Line Waalder regelmatig iedere dag bij haar op bezoek en hield haar gezelschap. Verder hielp ze haar op allerlei manieren. Mevrouw J.M.A. Hensen-Hulshoff stierf op 1 augustus 1966. De statige villa bleef leeg achter.

Niet lang daarna kwam de notaris bij mevrouw Waalder op bezoek om haar te vertellen dat zij het gehele complex tegenover haar woning geërfd had! In overleg met die notaris verkocht zij uiteindelijk het hele complex (huis en grond) aan de Raiffeisenbank.

De Rabobank in mei 2004.

Bij gebrek aan tegenwerpingen of protest liet de bank helaas dit prachtige pand in 1969 slopen. Zij bouwde er een bankgebouw dat officieel op 22 oktober 1970 door burgemeester A.P.J. van Bastelaar geopend werd. Later werd dit de Rabobank. In de jaren negentig werd de bank verbouwd en nu, in 2008, is er sprake van het gebouw te verkopen aan de gemeente, voor uitbreiding van het gemeentehuis.

Bronnen:

Gemeentearchief Lichtenvoorde

Doopboek Stad Lichtenvoorde 1677-1811, transcriptie J. Wansing

Geslachtsboek familie Van Basten Batenburg, door Maria Helena van Basten Batenburg

Foto's: collectie G.J.A. Eppingbroek, Winterswijk

Bentheimer putten, te laat als monumenten gewaardeerd

Door Arnold Plumers

Door de mens gestichte nederzettingen hebben altijd één ding gemeen: er moet water aanwezig zijn. Veelal was dat open water in de vorm van een rivier, beek of sloot. Pas later zijn er putten ontstaan om grondwater naar de oppervlakte te halen. Zover bekend bouwden de Romeinen de eerste putten in ons land. Teneinde instorting van de gegraven putten te voorkomen werden in het begin zoden of plaggen gebruikt, wat later ook turf. Voordat men overging tot gebruik van steen zijn er nog houten wanden gebruikt in de vorm van holle boomstammen. Onder andere bij erva Kots is een boomstamput opgegraven. Om de gegraven putten werden houten afzettingen gebouwd om te voorkomen dat er mensen of dieren in vielen. Pas later werden er stenen randen omheen gebouwd, die een veel langere levensduur hadden, zelfs eeuwen.

Hoewel de zandsteen uit Bentheim en Gildehaus al veel langer als bouw materiaal bekend was, heeft het volgens H.W. Heuvel tot in de 17de –18de eeuw geduurd voordat het materiaal als opbouwsegmenten van putten werd gebruikt. Eén van de redenen hiervoor was schaarste aan hout in de 17de en 18de eeuw. Later en vrij recent onderzoek van Arend Jan Heideman uit Gelselaar bracht aan het licht dat de eerste putten al van de 16de eeuw dateren, getuige een exemplaar uit 1575 in zijn eigen tuin. In het boek *Bentheimer putten van levensbron tot tuindecoratie* bespreekt Heideman heel veel putten die in de regio Twente en Achterhoek voorkomen. Van veel bestaande putten is de historie geheel of gedeeltelijk bekend, van sommige weten de bezitters niets. Veel is ook verloren gegaan omdat de putten, nadat er andere watervoorzieningen kwamen, zijn gesloopt. In het gunstigste geval zijn ze voor andere, veelal decoratieve, functies gebruikt.

Mede door het werk van vooral Heideman ziet men tegenwoordig gelukkig in, dat deze putten direct met onze streekcultuur te maken hebben en derhalve bescherming verdienen. Sinds kort zijn de eerste exemplaren als monument geregistreerd en zo bewaard voor het nageslacht.

Veel putten hebben alleen een Bentheimer bovenring die op ander materiaal is aangebracht. Een originele put heeft meerdere lagen ringen die, evenals gebinten, van een 'streepjes-codering' werden voorzien, om ze ter plaatse op te bouwen zoals ze bij de steengroeve waren gemaakt.

Behalve putten van Bentheimer zandsteen zijn er ook nog de paardenzompen, varkenszompen, schampblokken en duikerringen. De eerste belangstelling van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde geldt de putten in onze gemeente, maar ook andere voorwerpen van Bentheimer zandsteen hebben onze belangstelling. Wij vragen meldingen hierover te richten aan het secretariaat, of aan Arnold Pluimers, telefoon 0544 - 379065.

Excursie naar AVOG's Crash Museum in Lievelede **zaterdag 17 mei 2008**

Door Theo Withag

Het AVOG's Crash Museum aan de Europaweg 34 in Lievelede ligt half verscholen tussen het geboomte. Het oogt als een nieuwe boerenschuur, omdat de welstandcommissie tijdens de bouw in het jaar 1981 bepaalde dat het in het agrarische landschap moest passen. In werkelijkheid is het een professioneel opgezet museum, waarin alle denkbare voorwerpen die herinneren aan de luchtoorlog 1940-1945, vooral die boven de Achterhoek, zijn tentoongesteld.

Voorwerpen van gecrashte vliegtuigen waren vlak na de oorlog niet schaars. In de Tweede Wereldoorlog zijn in Nederland namelijk zo'n 7500 vliegtuigen, geallieerde alsook Duitse, neergestort. Daarvan zijn er ongeveer 400 in de Achterhoek neergekomen. De AVOG (Stichting Achterhoekse Vliegtuigwrak Opgravers Groep) heeft sinds 1972 al diverse wrakken opgespoord en geborgen. Nog steeds worden stukjes van de puzzel van de lijst van vermisten ontdekt.

Op zaterdag 17 mei 2008 brachten 30 leden van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde een bezoek aan dit museum om de wrakstukken te bezichtigen. Het gezelschap werd door Jan Geerdinck, een van de oprichters en tevens gids van het museum, verwelkomd in een gezellige kantine. Daar werd een twee jaar geleden opgenomen dvd vertoond met ervaringen van in de oorlogstijd nog jeugdige ooggetuigen. Het waren aangrijpende verhalen o.a. over confrontaties met de verminkte lichamen van vliegtuigbemanningen direct na de crash. De voorwerpen in de vitrines, die daarna bezichtigd werden, spraken als gevolg daarvan des te meer tot de verbeelding. Bijna alle voorwerpen, waaronder ook persoonlijke bezittingen van vliegtuigbemanningen, zijn voorzien van kaartjes met daarop de bijbehorende geschiedenis. Een en ander werd tijdens de rondleiding nog eens extra toegelicht door de terzake zeer kundige gids Geerdinck.

Na de officiële rondleiding werd door de bezoekers in het museum nog lang nagepraat en wisselden de ouderen eigen oorlogservaringen uit. Sommigen doken ook nog even in de boeken van de uitgebreide museumbibliotheek.

De Tweede Wereldoorlog is nu al meer dan zestig jaar voorbij. De tentoongestelde stille getuigen van de heroïsche strijd van destijds deden de bezoekers weer helder beseffen, dat onze vrijheid van nu, toen het leven van zeer veel heldhaftige jongemannen heeft gekost. Het AVOG's Crash Museum zorgt ervoor, dat dit niet vergeten zal worden.

De beheerders zijn ook buiten de muren van hun museum actief. Zo hebben zij er begin 2008, samen met de vrijwilligers van de Vereniging Groengoed Lievelede, voor gezorgd dat de onderduikershut aan de Brakerweg in Lievelede weer in haar oorspronkelijke staat werd hersteld. Een groot geel informatiebord langs de Brakerweg geeft informatie over de personen die in de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog in deze hut waren ondergedoken. Helaas wordt deze informatie door de belangstellende voorbijgangers niet volledig gelezen en wordt zodoende het vlak bij dit bord staande oude schuurtje aangezien voor de schuilhut. Deze bevindt zich echter 180 meter verder aan een doodlopend zandpaadje langs dat schuurtje. Lievelede heeft er weer een oorlogsmonumentje bij.

*Het AVOG's Crash
Museum, Europaweg
34, Lievelede.
De foto's bij dit artikel
zijn van de auteur.*

*Geallieerde vliegtuigbemanning in volle
bepakking.*

*Aandachtig gehoor tijdens uitleg van gids en
museumbeheerder Jan Geerdinck.*

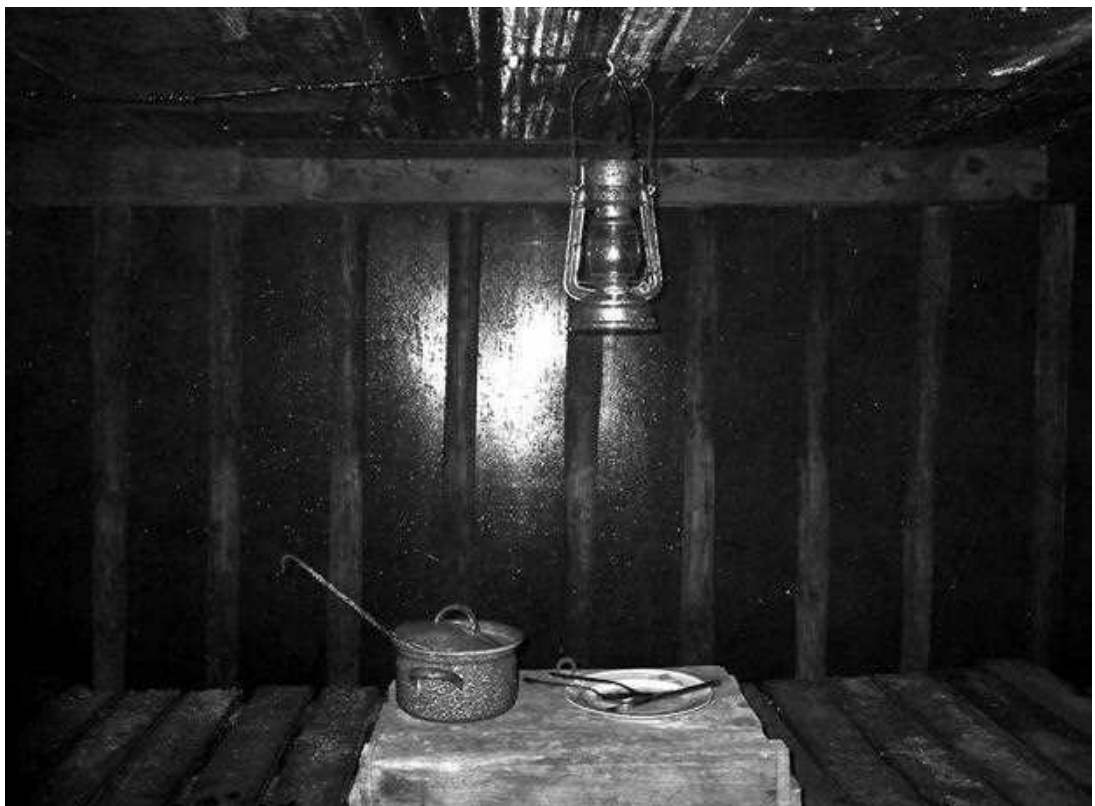
Dit schuurtje wordt vaak ten onrechte aangezien voor de onderduikershut. Sommige bezoekers proberen soms wanhopig de met een ketting afgesloten deuren ervan te openen.

*Onderduikershut
Foto: A. Plumers*

De heer en mevrouw Te Brake uit Lievelede brengen een bezoek aan de onderduikershut. De heer Te Brake was in zijn jeugd bevriend met de gebroeders Te Walvaart die destijds in deze hut ondergedoken zaten. Het betonnen stalrooster voor de hut is er neergelegd voor de bezoekers.

Interieur van de onderduikershut. De bodem was een houten vlonder en een kist deed dienst als tafel.

VOL verzorgt lezing voor de KBO, afdeling Lichtenvoorde

Door Theo Withag

Op 21 april 2008 in HRZ 't Zwaantje in Lichtenvoorde verzorgde onze afdeling exposities/lezingen op verzoek van het bestuur van de KBO, afdeling Lichtenvoorde een dialezing Oud Lichtenvoorde ter afsluiting van de KBO-jaarvergadering. Ongeveer zestig van de ca. 1600 KBO-leden gaven acte de présence. De vergadering begon om twee uur en presentator Gerhard Eppingbroek dacht om ongeveer drie uur te kunnen starten met zijn anderhalf uur durende dialezing. De vergadering nam echter een onverwachte wending: er ontstond een geanimeerde en langdurige discussie over de toekomstige huisvesting van de KBO Lichtenvoorde. De tijd vloog voorbij.

Eerst om vier uur kon de voorzitter van de VOL, Hans Tijdink, beginnen met zijn inleiding op de dialezing. Hij brak daarbij een lans voor historisch waardevolle objecten en drong erop aan vooral geen beeldmateriaal verloren te laten gaan, maar het onder te brengen in het archief van de VOL. Daarna kreeg Gerhard Eppingbroek van de voorzitter te horen dat hij nog tot half vijf de tijd kreeg voor zijn dialezing.

De voorstelling werd aandachtig gevolgd. Zodra er personen in beeld verschenen klonk er een gemompel van herkenning. De heer Jan Busch, die aan het begin van de vergadering als collectieve belangenbehartiger tot het bestuur van de KBO was toegetreden, herkende zich tot zijn verrassing in het jongetje, afgebeeld op een foto van een kleuterklasje in het voormalige Sint-Jozefklooster. Om kort te gaan: de lezing liep gesmeerd. Tot grote schrik van de presentator hield de voorzitter van de KBO zich strikt aan haar eerder genoemde planning. Na een halfuur ging de stekker eruit... Het resterende uur van de voorstelling kon niet worden vertoond. Jammer. Dat vonden ook de meeste toeschouwers. Van enkelen kreeg Gerhard de belofte dat ze hem bij een andere gelegenheid eens zouden uitnodigen voor de vertoning van de rest van de serie. Mocht dat waar worden, dan worden de dagen van voorbereiding van deze lezing toch nog beloond.

*Achter de diaprojector wacht Gerhard Eppingbroek vol ongeduld op zijn beurt.
Links van hem Hans Tijdink.*

Ons zoekplaatje

Geachte lezer,

Op het zoekplaatje uit periodiek nummer 56, de foto met de kinderen die een school binnengaan, kregen we één reactie namelijk van de heer A. Eekelder. Onze dank hiervoor.

Hij meldde ons dat de school het kleuterschooltje 't Stokpaardje was, aan de Vincent van Goghstraat. Hoofdleidster was toen Leonie Pothof. In 1985 ging de kleuterschool op in de basisschool de Rosvoort, die op haar beurt later weer is samengegaan met de Kardinaal Alfrinkschool, onder de naam de Regenboog. 't Stokpaardje is nu peuterspeelzaal de Bolderkoare.

We kregen van Eekelder de volgende namen door: nr. 4: Irma te Plate, nr. 6: Linda Berkel, nr. 9: Sabine Seegers, nr. 10: Heidi Heerink en nr. 11: Arno ten Have, zodat nu nog de nummers 1, 2, 3, 5, 7 en 8 open blijven staan. Beste lezers bekijk ze nog eens goed!

Ons nieuwe zoekplaatje is weer een persfoto, die we in de jaren negentig van de fotograaf Westerveld uit Aalten mochten ontvangen. De foto is gemaakt op 28-01-1989 bij de lokale omroep in Lichtenvoorde.

Gaarne zouden we van u willen weten wat de naam van deze omroep toen was en wie de drie personen op deze foto zijn.

De namen zijn:

1.
2.
3.

Reacties graag aan de redactie of aan ondergetekende:

G.J.A. Eppingbroek
Tel. 0543-515408

Adressen bestuur en contactpersonen Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

J.A.M. Tijdink, Schatbergstraat 56, 7131 AS Lichtenvoorde, tel. 0544-373123.
Voorzitter

H.A.M. Everink, Lauwersdijk 5, 7137 ME Lievelede, tel. 0544-373081.
Secretaris

J. B.J. Ernst, Derde Broekdijk 2, 7132 EC Lichtenvoorde, tel. 0544-379321.
Penningmeester

F.A.M. Bonnes, Ludgerstraat 11, 7131 EX Lichtenvoorde, tel. 0544-372491.
Bestuurslid, werkgroep Streektaal, redactie periodiek

G.J.A. Eppingbroek Koekoekstraat 16, 7102 AZ Winterswijk, tel. 0543-515408.
Beheer fotoarchief, afgevaardigde in bestuur Staring Instituut

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde, tel. 0544-373108.
Bestuurslid, bibliothecaris, redactie periodiek, genealogie

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde, tel. 0544-374723
Bestuurslid, redactie periodiek

A. Pluimers, Klaasbos 24, 7131 SZ, Lichtenvoorde, tel. 0544-379065.
Bestuurslid, redactie periodiek

Th.G.F. Withag, Pastoor Sandersstraat 19, 7131 BT Lichtenvoorde, tel. 0544-375517.
Bestuurslid, beheer fotoarchief, excursies, lezingen, werkgroep Archeologie

G.A.Th.M. Nijs, Pastoor Sandersstraat 13, 7131 BT Lichtenvoorde, tel.: 0544-376947.
Werkgroep Archeologie, homepage

Redactieadres

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde.
tel. 0544-374723

Oude nummers de Lichte voorde

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde. tel.: 0544-373108

Contributie voor het lidmaatschap van de vereniging: € 20,-.

Internet:

Website Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

www.oudheidkundelichtenvoorde.nl

E-mailadres Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Bank en giro

Postgiro:1007734 t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

Banknummer: 3361.63.932 Rabobank Lichtenvoorde t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013